

100 ljet HRVATSKE NOVINE

M. Berlaković

Marin Berlaković

100 LJET

Nastajanje hrvatskih novin „Naše Novine”

U svoji memoari, »Spominki«, Martin Meršić stariji opisuje svoje životno djelo i djelovanja za gradišćanske Hrvate, med njimi i ideju i nastajanje hrvatskih novin „Naše Novine”, a tim, početak prvoga izdavanja gradišćanskohrvatskih novin.

Martin Meršić st. je rođen 30.10.1868 u sridnjogradišćanskoj Frakanavi. Poiskao je škole u rodnom selu, Čepregu, Kisegu i Juri i je zaređen za duhovnika 14.06.1881. ljeta u Juri. Od 1906. do 1939. ljeta je bio farnik u Velikom Borištofu kade je čuda svojih idejov i inovacijov – društveno-socijalnih, političkih i literarnih – pokrenuo i realizirao (Meršić ml. 1972:81d). Meršić st. nije samo ključna peršona u gradišćanskohrvatskoj povijesti, nego je i svojimi »Spominki« gradišćanskim Hrvatom dao ključ za svladavanje budućnosti (usp. Meršić st. 1993:7d).

Ideja hrvatskih novin u tadašnjoj zapadnoj Ugarskoj

U sridnjogradišćanskom Velikom Borištofu je Martin Meršić st. uz mnoga druga društva utemeljio čitaonicu kamo su navečer, pred svim, dohajali muži i junaki u društveni stan da čitaju različne novine, gospodarstvene i vjerske časopise (Meršić ml. 1985:75). Štivo je bilo pred svim na nimškom i ugarskom jeziku, pretežno su to bile ugarske novine „Néplap” (Narodni list) s prilogi, „Narodni list“ iz Šoprona i Budimpešte, šopronski „Gazdaszövetség” (poljodjelski list) i nekoliko časopisov kot „Pelikan“ (Meršić st. 1993:236i). Prosječno stanovništvo ali nije razumilo cijele ugarske ili nimške sadržaje, tako da je morao biti nazočan farnik ili učitelj ki je štiteljem rastumačio ono ča nisu razumili (usp. Meršić st. 1993:236d, Meršić ml. 1985:75). U čitaonici je Meršiću st. nastalo svisno da postoji kričeće manjkanje hrvatskih novin ke bi svi mogli razumiti i štati (isto 75). U svoji spominki Meršić st. piše sljedeće (1993:237):

„1909. ljeta me je silno zgrabila misao za hrvatske novine. Moramo je stvoriti! Pak zač ih ne bi imali? Ča je to nemoguće? Istina, danas je ovdešnjih Hrvatov malo. Onda još ni znali nismo, kolikimi smo. I doslek mi Hrvati još nigdar novin nismo imali, nek nimške Zeitunge. Ali svejedno. Ja ću se zgrabiti i pokušiti, i ufam se i stvoriti ovo novo poduzeće: HRVATSKE NOVINE.“

Prvo osnivačko spravišće, august 1909. ljeta

Početakom 1909. ljeta je Meršić st., pismeno i usmeno, počeo širiti svoje ideje i misli među gradišćanskohrvatskom inteligencijom onoga vremena (usp. Meršić ml. 1985:75). U aprilu 1909. ljeta je dostao prvi odziv Rudolfa Denka, tadašnjega kapelana u Juri, na svoju propagandu, ki mu je predložio izdavanje dvotjednoga hrvatskoga vjerskoga lista u kooperaciji s drugimi duhovnici (Meršić ml. 1985:75, Meršić st. 1993:237). List bi se mogao tiskati u farofu u Ugarskoj Kemlji, kade je farnik Pavao Gladić postavio štampu i naučio školsku dicu slagati slove (Meršić ml. 1985:75).

Meršić st. je ovu ponudu zeo, iako je kanio stvoriti tajedne i svitske novine za hrvatski narod, tako da je nadalje propagirao u korist hrvatskim novinam (usp. Meršić st. 1993:237d). 5. augusta 1909. ljeta je Meršić st. pozvao hrvatsku inteligenciju mošonske (današnji jezični otok Poljancev i Hatov) i šopronske (današnji jezični otok Dolincev) županije na spravišće u Šopron; Hrvati iz železanske županije (današnji jezični otoci Vlahov i Štojev) polag vlašće izjave Meršića st. nisu bili pozvani, jer uopće nije bilo kontakta s njimi, ili je kontakt bio preveć slab, pokidob su oni pripadali sambotelskoj biškupiji, dok su pozvani Hrvati brojali jurskoj biškupiji (usp. Meršić st. 1993:238, Meršić ml. 1985:75).

Uz pretežan broj duhovnikov su na spravišću bili nazoči juristi i redatelji ugarskih novin (usp. Meršić st. 1993:238, Meršić ml. 1985:75d). Polag zapisnika su na tom spravišću sudjelivali Lovre Barilić, farnik u Juri, dr. Štefan Pinezić, odvjetnik u Šopronu, Ladislav Pinter, urednik jednih ugarskih novin, Ladislav Čizmazija, štamparski stručnjak i redatelj ugarskoga tajednika „Összetartás”, Anton Grubić, Sigismund Kovač, Pavao Grüll, Štefan Grabarić, Šimon Sabar, Ferdinand Bugledić, Jože i Franjo Ferčak, Jakob Perušić, Mate Horvath, Jožef Vindiš, Anton Semeliker, Karlo Ecker, Ivan Thüringer, Tomaš v.d. Haude, duhovnici i mnogi drugi (usp. Meršić ml. 1985:75).

Pri spravišću se je pretežno diskutiralo o financiranju i nakladi novin. Ugarski tajednik „Összetartás“ je imao, polag izjave Čizmadije, nakladu od 800 brojev, a Čizmadija je mislio da bi hrvatske novine mogle dostignuti broj pretplatnikov od 700 do 800 pri čemu bi se ali moralo računati s malim deficitom (Meršić ml. 1985:76). Polag financijskih poteškoć „Westungarisches Volksblatt-a” su nazočni pesmisti računali s nakladom od maksimalno 500 brojev i su predložili ispitivanje o mogućem broju pretplatnikov ke bi hrvatske novine mogle pridobiti (usp. Meršić st. 1993:238, Meršić ml. 1985:76). Ugarska državna moć je vršila svoj politički upliv na žurnalističkom polju, povećanjem kaucije, kako bi kroz pitanje financiranja prepričila izdavanje novin pojedinih narodnosti ili pokrenula pravne postupke protiv pojedinih narodnih zastupnikov na bazi posebnih odredbov široko razumljivoga krivičnoga zakona iz 1878. ljeta (usp. Vranješ-Šoljan 1999:11). Ipak su Rumunji, Slovaki, Ukrajinci, Nimci, Bunjevci i Hrvati iz Medjimurja jur izdavali hrvatske novine u Ugarskoj (isto 96).

Pri spravišću se je, nadalje, odlučila naklada prvoga izdanja na 4000 tiskanih eksemplarov za reklamu, a financiranje prvoga izdanja novin je garantirano i potpisano sa strane nazočnih (Meršić st. 1993:238d, Meršić ml. 1985:76). Spravišće je odredilo sljedeće sadržajne tendencije: očuvanje hrvatskoga naroda za Boga i domovinu (mišljena je Ugarska kot domovina, bilješka autora), a njega zdignuti u kulturi i gospodarstvu (Meršić ml. 1985:76). Članci su se po sadržaju dilili na poučne, gospodarstvene, socijalne, politične, pravne, vjerske i zabavne članke uz dodatne domaće glase – regionalne kratke visti (isto 76). Dr. Štefan Pinezić je odbran za odgovornoga glavnoga urednika, a tadašnji farnik u Juri, Lovre Barilić, za njegovoga zastupnika (usp. isto 76). Pokidob se je ugarski „Összetartás“ tiskao u biskupskoj tiskari u Juri, se je pitalo je li postoji mogućnost tiskanja hrvatskih novin, dok je Čizmadija pri ovom spravišću zastupao i interese tiskare (isto 76). U pogledu na to, da ćedu se hrvatske novine u budućnosti vjerojatno tiskati i razislati iz Jure, je bilo jasno, da će najveće djelo morati obaviti zastupajući urednik Barilić, pokidob je on stanovao u Juri nasuprot šopronskoga odvjetnika Pinezića (isto 76). Glavni urednik od početka nije bio mišljen kot sadržajno odgovorni urednik, nego je bio već nadležan za prezentaciju i dobro ime novin, pokidob je u to vrime bilo teško dostati dozvolu biskupije za izdavanje novin svitskoga ili političnoga sadržaja s duhovnikom kot glavnim urednikom (usp. Meršić st. 1993: 239, 251).

Premda je pri spravišću bio govor o hrvatski poslovanji, se je pominalo isključivo na ugarskom jeziku, a i svi interni popisi su pisani na istom (Meršić ml. 1985:76). To se svodi na ugarski šovinizam zbog straha hrvatske inteligencije da bi kot „panslavisti“ bili osudjeni i mrženi, zbog čega bi se lojalnost pojedincev stavila u pitanje prem je sam Meršić st. pisao (usp. 1993:242), da su svi bili „tvrđi Madjari“, a pogotovo on sam. Pod ovimi okolnosti je cjelokupno zalaganje Meršića st. za hrvatsko poslovanje i njegovo propagiranje bilo izuzetno hrabro (usp. Meršić ml. 1985:77). Ugarska štampa je spravišće ipak komentirala kot panslavističko (usp. Emrić 1973:111).

Pri spravišću se je nadalje prosilo, daljnja spravišća oko hrvatskih novin održati u mošonskoj i železanskoj županiji (Meršić ml. 1985:76).

Lovre Barilić, kot zastupnik, ali zapravo glavni urednik, je u medjuvrimenu izvidio svoje buduće veliko i mučno djelovanje na novina i je otpovidao svoje sudjelivanje Meršiću st. (Meršić st. 1993:239). Tim je Meršić st. imao reprezentativnoga glavnoga urenika, ali nije imao oficijelnoga zamjenika i sadržajno odgovornoga urednika. Jur pred prvim spravišćem je Meršić st. zapravo predvidjao Matu Meršića Miloradića kot sadržajno odgovornoga urednika, koga je i pismeno pitao (isto 240). Očevidno je Miloradić otpovidao, ča nije dokazano, ali gubitkom pisam i u Meršićevi »Spominki« se o tomu, nažalost, ništ ne najde (isto 240). Prem su se nazoči pri prvom spravišću dogovorili za drugi sastanak u mošonskoj županiji, točnije u Pandrofu, se to Meršiću st. nije vidilo, pokidob bi se djelovanje razvuklo, a Meršić st. je novine kanio izdati jur za Novo ljeto (isto 240). Odibrao je kraći i brži put, kot sam piše (isto 240) i je pozvao na 2. spravišće u sridnjograd. Gerištof.

Drugo osnivačko spravišće, novembar 1909. ljeta

17. novembra 1909. ljeta je Meršić st. pozvao hrvatske farnike lučmanske ešperesije u Gerištof na drugo spravišće hrvatskih novin. Pri spravišću se je zabilježilo, da će ipak Miloradić, uz pomoć drugih, urediti novine i da ćedu se novine tiskati u Ugarskoj Kemlji u tiskari farnika Gladića i da će se jur u decembru objaviti prvi broj za propagandu (Meršić st. 1993:239). Nadalje se je odredilo ime novin na „Naše Novine“, cilj i sadržaj, a odlučilo se je i sastavljanje jednoga letka ili oglasa ki će se poslati na sve hrvatske duhovnike i učitelje u kom će se oglasiti izlaženje novin, u kom ćedu se zajedno svi učni ljudi prositi da novine moralno i financijski podupiraju, a osobito da novinam osiguraju budućnost (isto 241, Meršić ml. 1985:77). Meršić st. je pri ovom spravišću dobio odobrenje nazočnih za svoju nakanu (usp. Meršić st. 1993:241).

Meršić st. je, kot dogovoreno, napisao i razislao oglas na koga je bilo čuda reakcijov, pretežno pozitivnih, a financijsko podupiranje je razislanjem oglasa jur počelo: 1226 ljudi je naručilo pretplatu, a kašnje se je broj pretplatnikov povećao (usp. isto 242, Meršić ml. 1985:77). Miloradić je odogovorio, „da su mu se od radosti suze svitile u očima, kad je štao da ćedu „Naše Novine“ vrijeda izlaziti“ (Meršić ml. 1985:77). U drugom pismu na Meršića st. se je ali bojao da se izdavanje neće ugodati, pokidob je mislio da će biti samo 400 do 500 pretplatnikov i je predložio skromniji početak u crikvenom listu, na 4 strani, namjesto planiranih osam (isto 77). Ali Meršić st. se u svojem optimizmu i oduševljenju za posao nije dao iritirati sa svojega puta (isto 77). Kot jur spomenuto, postojala je na farofu u Ugarskoj Kemlji mala tiskara kade je farnik Pavao Gladić izdavao vjerske časopise. Bio je pripravan tiskati hrvatske novine, ali u toku pismene izmjene Meršića st. je Gladić izračunao prevelik mogući deficit novin (1848 korun), ča bi se samo pokroviteljstvom moglo izjednačiti (Meršić st. 1993:252). Izgleda da se je Gladić u medjuvrimentu s Miloradićem jur ujedinao na izdavanje hrvatskih vjerskih novin, ke bi izlazile u razmaku od dvih tajednov i ke bi Gladić bio pripravan tiskati u Ugarskoj Kemlji (usp. isto 252). Tu namjeru Meršić st. nije kanio akceptirati i je ponudjenu mogućnost iskoristio tiskanjem novin u biskupskoj tiskari u Juri (usp. isto 252d). Nezaustavljiv u svojoj nakani i pod vrimenskim pritiskom koga si je sam postavio je Meršić st. u Čizmadijevoj redakciji, potpisao obligo u kom, koncem ljeta, sam garantira pokrivanje ukupnoga ljetnoga deficita (isto 253). „Összetartás“ je odredio i dodatne pravne uvijete na ke se je morao držati Meršić st.: morao je dostati biskupsko odobrenje za novine i je izdavanje morao javiti nadležnim upravam županije (isto 253).

naš Tajednik

pojedini broj 30g

NEODVISNI GLASNIK GRADIŠĆANSKIH HRVATOV

I. leto / br. 1

Beč, 31. maj 1947

Rukopisi šalju se na nasivo „Naš Tajednik“, Wien, IX. Bezirk, Währingerstraße Nr. 39

Početak

Nedavno sam bil u svojem rodnom kraju. Vidil sam starca strica, spravan je bil na polje; stal je pred voli, a na koli je imal naložno plug i branu. Da ore i sije, vlači i rulja, da donese sime sad, da nam donese vsim hranu; kruha i pogače.

Prije nego je starac krenul svojimi voli kroz lesu van, ogledal se najzad i najper, dali nij ništa zabil, dali ima vse orudje za sitvu i za ral. O onda uzal je bičiče, načinjil križ pred voli i rekai, no hajdi, šeki, idemo tako va ime Božje.

Na ti sam prizor mislil, kad sam se sel da uredim prvi broj ovih naših novin, ovoga „Našega Tajednika“. Bil sam si i ja pobral plug i branu na kola s kupa s drugimi, skupa smo bili pripravili orudje, za ko smo držali da nam je ne samo potrebno za sitvu i za ral, nego da je i sposobno za dobru sitvu i za dobru ral, da sime donese zaista i dobar sad, da nam donese vsim hrane, kruha i pogače.

I prije nego smo krenuli s „Našim Tajednikom“ na lesu van, ogledali smo se i mi najzad i najper, dali nismo ništar zaboravili. Pogledali smo najzad na naša dosadnja izdanja na polju novinstva. Našli smo je za dobru sitvu i dobru ral, a sime tih dosadanjih novin doneso je delomično i svoj sad. Da ta sad nij bil rodjniji i plemenitiji, to bogme nij samo krivica naših dosadanjih novinarov, oni su bili vridni i marni, služili su plemenitomu cilju u potu obraza svojega. Ali kako dobra ili slaba žetva ne odvisi samo od oračev i kopačev, nego i od mraza, tuče i vetra, tako je i kod našega dosadnjega novinstva došal većputi mraz, bilo je slabih, sušnih vrimen, a bilo je kadkad nevrimen i tuče. Zadnju i najveću tuču preživili smo stoper nedavno, mraz nacizma porulil nam je mnogo sada, žetve su bile male. Vidili smo te griške prošlosti, vidili smo i črvivi sad, ali vidili smo s veseljem i on dobri i zdravi sad, koga vse bure podivljanoga človičanstva nisu mogle poničit.

Ta zdravi sad slabih žetvov vidili smo pred sobom, kad smo se ogledali u budućnost, kad smo gledali najper. Postavili smo si cilj, da jačamo ta sad i da ga gajimo, da omogućimo nakon slabih žetvov i obiljnije, da nakon sedam slabih let dojde i isto toliko obiljnih let. Da se bude jačal ov naš mali roj, da bude cval i razvijal se.

Ovim prvim našim izdanjem kanimo u prvom redu nastavit onde, kade je naše novinstvo pred bojem i pri boju prestalo: briga za narod u kulturnom i gospodarstvenom pogledu, čuvanje skupnih interesov, gajenje jezika naših ocev i praocev a ne nazadnje upućivanje i prosvištvanje našega naroda.

Znat ćete mi na ovo odgovoriti, da smo se dost kasno spomenuli te naše dužnosti da uputimo i prosvitimo naš narod i da su se stali jur drugi proroki, ki punim glasom i velikim zamahom

Hrvatsko Nakladno Društvo

Njegovo značenje i njegova zadaća

Cetira stolecja minula su, da su naši preoci naselili pojedine pokrajine današnjega Gradišća, iza krutoga turskoga pohoda tako puste i prazne. Ne da si oni, tudjinci, prisvoju tudje, nego u dane straha i trepeta simo pozvani i ovde primljeni, da u oči neprekidnih brig i borbov opet pretvoru tu pustoš u evatuća polja. Da hrvatska ruka izgradi daleko već, no ča je baklja Turka popalila! U glavnom ali i zato, da Hrvati, junaki na glasu, od sada u stalnoj borbi za prag svoje kuće i u lojalnoj službi svoje nove Domovine priču put turskoj voljski i u sam Beč, u sree i srčiku ondašnje i današnje Austrije. I u orijaškom tom podvigu vsim svojim zarom i marom prevridnil je dugi red hrvatskih pokolenj, od pokolenja do pokolenja i svenek na novo, sebi i svojem potomstvu poverenu mu stare slave dedovinu: Da vsenek na novo prikuje, pjesmom i potom, baš uz tu kraljom i znojem svojih najboljih toliko nakvašenu grudu vsu svoju srčicu i sudbinu. Ali ne samo da ju osveti, nego da ju i posveti — grobljem svojih milih i dragih.

Zbog vsega toga ljubimo mi od srea ta naša bela sela i selca, vse naše doline i daljine, tajanstvene naše gaje, gore i gonike. Zbog vsega toga bukeće u srcu vsih nas neugasiva želja i molitva, da ni pod ku cenu ne zatajimo sveti ta jerb naših starih, da se nikada već ne potanu nam toliko tepla naša ognjišća ovde u Gradišću. Naprotiv! Mečom i plugom izvojevano, izključivo naše je pravo, da se uz nje i na dalje radjaju i odgajaju naši sini Hrvati i Kerke Hrvatice.

Znajući za vsu težinu naše odgovornosti nećemo ni mi ni naši sini i sokoli najti si mira, doklegod do pune lipote

glasu iste cilje: briga za narod, upućivanje i prosvištvanje našega naroda.

Nećemo se zgovarati samo na teškoće, na papir, na otezanje prošnje za dozvolu, na promet i autobus-linije. Ne, dragi moji, teškoće su bile i su još i sada čuda veće i ležu na drugom polju: bilo je vsega i vsačega za promislit i račistiti, moralo se je znat kade smo, ča željimo, a u prvom redu, ča moremo stvorit. Čekali smo, doklje se je bura oko preselivanja legla, ku su digli neki sumnjivi i neodgovorni tipovi, ki danas more-bit najjače viču: drž'te tata! Vidite i to se je moralo znat, u kom taboru stoji ov ili on, da budemo znali razlikovati izmed proroka i proroka.

Briga za narod, upućivanje i prosvištvanje našega naroda biti će cilj ovoga „Našega Tajednika“. Ako Vam se to isto i s druge strane običe, moremo biti veseli, ako se to obećanje isto i spuni. Mi ćemo vam obećat ali i to, da ćemo to naše obećanje držati isto tako i na tretoj i četrotj strani kako i na prvotj. Držat ćemo je i med redi.

i savršenosti ne razvijemo ta divan tip našega Hrvata u Gradišću. Hrvata od kova i korena naših starih. Čvrsti značaji, po naravi miroljubivi i širokogrudni, odani smo sini svoje Domovine, dokle u zajedničkoj sudbini jednako dili med svoje dobro i zlo. Ali u borbi za naše poštenje, pravice i posede bili smo i ostati ćemo uvek junaki, gordi i gizdavi, mesto da spaja, nego radi vsega onoga lipoga i dobroga, ča za nas predstavlja naše hrvatstvo. Za volju jedinstvenih i priznatih vrlin našega naroda, pomoćom kih smo se uspješno borili kroz vsaku i najkitičniju situaciju naše davne i bliže prošlosti, a da nismo izneverili sami sebe i tu tisućletnu ipak većito mladu našu narodnu tradiciju.

Gledajući kroz tu prizmu minule dogadjaje, ne čini nam se toliko važno, da smo kot narodna manjina znali prebroditi i najgušći mrak njoj protivničke i propale strahovlade, od kolike je važnosti činjenica, da jedna, do duše agresivna, no, uzvišenoj ideji našega hrvatstva potpuno tudja ideja, i uz najveće napore nij uspela strovati kliu našega narodnoga bivstvovanja. Da, i uz najveći pritiskak i vsa obećanja začuvali smo žarko naše rodoljublje. A tako nek tako i to jedino, ča je po mišljenju najistaknutijih velikanov i mislilcev človičanstva uopće, a naših hrvatskih napose, najplemenitije i po opstanak ljudskoga društva najbitnije: Začuvati smo si veru naših praocev, a time i delotvornu smisal za — človičnost! Ar gdo je toliki noj, da iz strahovitih tih dogadjajev ne zna zaključiti, da zna-

nastavak na 2. strani.

Mimo poučnih člankov dati ćemo vam i zabave, po jedan dobar roman, ku crticu i sliku, a dati ćemo vam i politički pregled naših i svitskih dogadjajev, točno, objektivno i nestranački. Nećemo vsakoga, ki ne pripada jednoj partiji, nazvati reakcionarcem ili fašistom. Vse skupa zlamanjuje toliko, da ćemo se trsit da vas zadovoljimo, da služimo samo vam, vašim interesom i vašim željam, da se ne damo napreč ničijoj raboti ni prikitito ni otvoreno.

Da nam se ove naše namere ugoda-ju, da vas uputimo, prosvitimo i zabavamo, vruća nam je želja i sveta zadaća. Ovim kanimo svoj pošten del pridonest razvitku našega naroda u kulturnom i gospodarstvenom pogledu, da dojde iza sedam mlednih let nacističkoga vrime-na — bolje rečeno nevrime-na — opet i isto toliko i već obiljnih let.

Da nam se ovo čim bolje ugoda, reć ćemo i mi kot stric starac, prije nego je krenul na polje: no va ime Božje!

A sada sudite sami!

Zdravo kolega!

Dragi kolega, kot vidiš, poufal sam se i ja dojt van s jednimi novinami; malo su veće nego Tvoje, dali čedu biti bolje, toga bogme neznam. Ali ja ču se vsakako truditi, da je uredim čim bolje. Da budu barem mogle opstati kraj Tvojega Sela.

Činji mi se, da imamo iste cilje: briga za narod u kulturnom i gospodarstvenom pogledu, čuvanje skupnih interesov, upućivanje i prosvištvanje našega naroda. Barem smo si to obadva zapisali na prvotj strani za geslo; dali smo si tako-rekuć istu maršrutu.

Sigurno se da odgovarati direktivam te maršrute na razne načine, kako i ne, ar mnogo putev pelja u Rim, a ljudi se moru na vse moguće načine zveličiti. Zveličimo se ada obadva: Ti na Tvoj način, ja opet na moj način.

Kad ada imamo skupni cilj, ne vidim razloga, da bi si činili zaprike i pačke. To je ne samo moguće, to je ne samo spametno, to je i potrebno. Potrebno je iz razloga, da si prišporimo nepotreb-noga pota, ar u potu obraza rabotit ćemo obadva; spametno je opet radi toga, ar dva konji bolje vuču, a dva lampuši bolje prosvištaju nego jedan. A moguće? Kako ne bi bilo moguće, moguće vse tako dugo, doklje ostane maršruta ona ista, ku smo si dali na prvotj strani. No, dragi kolega, čim bi se ali uspostavilo, da se je maršruta preminila, recimo na tretoj ili četrotj strani i ako se kot velim uspostavi, da ti naši dva puti na bilo kakov čudnovat način ne peljaju u Rim, nego da ide samo jedan u Rim a drugi da more bit pelja prema sunčenom zapadu ili izhodu, onda pravoda, dragi kolega, bilo bi teško Tebi i meni, da si ne vldimo ljubeznosti zbog naših vsejedno ne-jednakih ciljev.

Već sam danas znatiželjan, jeli ču imat i ja tako brojne neprijatelje, kako se našalost Tebi dogadja. Spominješ te neprijatelje u svojem 7. broju i veliš, da ti neprijatelji nisu seljaki, nisu delaći, ada nisu oni, kim su u prvom redu naminjene novine. Ako je tako, gratuliram Ti od srea, ar i ja se mislim obratiti u prvom redu na delaće i na seljake, ar mi se bogme nebi isplatilo piskarati novine za jednu šakicu popov i učiteljev. Oni si znadu nabavit i drugih novin, ako im se hoće visoke politike ili čega drugoga. Koga ali mi moramo zadovoljiti, to je na naš delaći i seljak, kako si Ti to vrlo dobro shvatil. Ako med njimi nimaš neprijateljev, onda još jednoč: čestitam!

A ča se tiče 'prave narodne inteligencije' u istom sedmom broju, nisam Te pravo razumil. Takove inteligencije mi nimamo! Barem koliko je meni poznato. Mi imamo samo dva vrste učnih ljudi: po prvi put izrode, ki su se pozabili iz svoje hrvatske majke, a po drugo one ljude, ki se nisu pozabili. A ovi su od vseneg jedan marljivo, drugi manje marljivo poslovali i brinuli se za svoj narod. Oni su naša inteligencija. Da je ona narodna, to se po sebi razumi; a čemu onda još i prava narodna inteligencija? Da si to znamda nisi posudil od one poznate aktualne terminologije, mer znaš ča mislim, onako škuraškura ili najškurija škura škurina ili znamda publica res publica ili špodobno.

Prvo izdanje „Naših Novin“

Po dugi priprema i muka je prvo izdanje „Naših Novin“ (kratko NN) izašlo 1.1.1910. ljeta, u dva stupca na ukupno osam strani. Prvi broj je sadržavao sljedeće članke (Meršić ml. 1985:78, NN 1910/01:1):

„**Naš program**“ – sastavio **Martin Meršić st.**

„Brati, kade ste?“ – napisao Tomaš Haude, kapelan u Velikom Borištofu

„Pazimo pri poslu s agenti“ – Štefan Pinezić

„Sloga, mir i ljubav“, koljnofski nadučitelj Vilcsinsky

„Pozdrav Našim Novinam“, pjesmica Antona Grubića

„Kako je dostao Habsburg Rudolf tolovajskoga krčmara“, sastavio Ivan Čuković, notar u penziji

„1910“, Miloradićeva pjesmica

„Domaći glasi“ (regionalne kratke visti)

„Našim divojkam“ – sastavila Vilma Novotni, učiteljica u Velikom Borištofu

„Gospodarske drobtinke“, ekonomski članak iz pera Meršića st.

Dopisi ureditelja

„Razširujmo marljivo „Naše Novine“ – slogan za reklamu

Podnaslov novin glasi: „Društveni, gospodarski i zabavni list“. Na naslovnici je Meršić st. opisao cilje i program NN:

„Najradje povidam od dragoga Boga. Hrvati su uvijek, bili vrlo kršćani. [...] I svitsku znanost ću vam rado razlagat i vam kazat, ča je svit spametnoga pronašal. [...] Rado ću vam povidat od naše mile domovine. [...] Bi znam i od politike rado ča čuli? Ovde vam moram najper povidat, da Naše Novine ne ćedu bit političke novine. Politika je nezahvalno poslovanje. [...] Ja vas ljubim vse, va bratinskoj ljubavi vas hoću vse spojiti. Volit ću vam kazat ona kršćanska, socijalna društva, ka ljude va lipom miru skupa vežu; kazat vam ona gospodarstvena društva, ka vas uču već nagospodarit; lagodnije na zemlji živit. Pak bud rado će te čut, ča je novoga va krajini, ča va Ugarskom, ča po širokom svitu. Bit će novin dost, kumaj ćete je dospit štat. Bit će i zabavi, povidanja i šalenja.”

(NN 1910/01:1)

U prvom izdanju se najdu, kot navedeno, dva hrvatski literarni prinosi: pjesmica „Pozdrav Našim Novinam“ od Antona Grubića i pjesmica na petoj strani novin nazvana „1910“ iz Miloradićevoga pera, ka na liričan način podcrtava uvodne riči Meršića st. (Benčić 2010:42).

Miloradićeva pjesmica sadržava refren „Zora puca, bit će dan!“, ki se najde i u domoljubnoj jački hrvatskoga pjesnika Petra Preradovića „Zora puca“, kom je Preradović označio ilirsku fazu književnosti Hrvatskoga narodnoga preporoda (Benčić 2010:42). Miloradićeva pjesmica je ada isto poziv za

udruženje svih zapadnougarskih Hrvatov ki su do tada suprot drugih manjin u zapadnoj Ugarskoj bili desintegrirani, državno zaostali i komunikativno nepovezani (Vranješ-Šoljan 1985:12).

Prvo izdanje „Naših Novin“ je bilo izuzetno uspješno, od 2100 tiskanih brojev je ostalo samo 10 kusićev, čime je optimističan Meršić st. imao pravo (Meršić st. 1993:256). Samo u njegovoj fari, Veliki Borištof, je broj pretplatnikov iznašao jur 500 (Meršić ml. 1985:78). Prvi uspjeh hrvatskih novin se more povezati i s tadašnjom literarnom i medijskom nepovoljnom opskrbljenošću. Hrvati su do tada bili naučni samo na izdavanje i konzumacije kalendara i molitvenikov i su doživili novine kot ča novo, dinamično, kot živi organizam i kot neodoljiv užitak čitanja ki štitelja veže za svoju okolicu, svoj narod, svoju zemlju i svit (Vranješ-Šoljan 1985:12). Ideja i izdavanje prvih NN je bilo od izuzetne važnosti, ne samo zbog njeve literarne funkcije, nego zbog njeve komunikativne i interne kulturnopolitičke funkcije.

Razvitak gradišćanskohrvatskih novin u prvoj polovici 20. stoljeća: „Naše Novine“ 1910.-1922.

Izdavanje NN je po prvom izdanju 1. januara 1910. ljeta, slijedilo redovito subotom u formatu A4, opsega četiri do 16 stran, po dvi stupci na svakoj strani. Standardni broj stranic novin je iznašao osam stranic, povišenje opsega na 12 ili maksimalno 16 stran je bilo moguće za Vazmene ili Božićne svetke, a skraćivanje opsega na 4 strane se je dogodjalo najveć puti zbog uredničkih ili tehničkih poteškoć ili se je ono najavilo kot za vrime Prvoga svitskoga boja.

Početni podnaslov, „Društveni, gospodarski i zabavni list“, se je od 14. izdanja preminjio u „Politična list“, kašnje u „Politični list“, čim je i koncept novin preminjen, prem je Meršić st. u prvom izdanju isključio političke sadržaje u programu (usp. Vranješ-Šoljan 1999:96, Weilguni 1984:23d). Iako se je jasno definiralo nestranačko, neutralno izvješćavanje je polag Vranješ-Šoljan (1996:96) očividno, da su glavni odgovorni njeve ideje i zahtjeve slanjali na jednu partiju ka bi u parlamentu, navodno, zastupala hrvatska zanimanja i čuvanje zapadnougarskih Hrvatov. Hrvatska elita je ovde mislila na katoličansku „Néppárt“ (Narodnu stranku), ali činjenica je da nijedna poltička partija u tadašnjoj Ugarskoj nije bila prijatelj ili saveznik manjin (isto 96). Zbog tadašnje stroge, rigorozne cenzure, NN nisu mogle izvoditi koncept političkih novin, pokidob su najvećim dijelom same prenašale političke članke i visti iz cenzuriranih ugarskih novin (usp. Vranješ-Šoljan 1985:12). Sredinom 1912. ljeta se je podnaslov još jednoč preminjio i se je izabrao kompromis dvih prethodnikov: „Politični, gospodarski i zabavni list“.

Novine su se mogle pretplatiti na ljetu dan, na pol ili četvrt ljeta, a kasnije su se dodatno upeljale mogućnosti skupne ili osobne pretplate. Pri osobnoj pretplati se je cijena povisila za 50%. Skupna pretplata se je sastavljala od pojedinih pretplatnikov u selu, kade je nadležni selski ili regionalni korespondent pobirao pretplate i razdiljao novine. NN su imale mrižu selskih ili regionalnih korespondentov ki su bili nadležni za organitorske posle (plaćanje i raspodjelu), reklamiranje i pridobivanje novih abonentov i djelomično slanje domaćih glasov i člankov odgovornoga kraja uredničtvu. NN su se slale i na iseljene gradišćanske Hrvate, pred svim u SAD i Kanadu, kade je isto bilo nadležnih korespondentov. Za vrime Prvoga svitskoga boja, NN se šalju još i u bojišća kako bi moralno podupirale hrvatske vojnike i im, na materinskom jeziku, donšale visti i novosti iz domovine.

NN su prvim izdanjem imale 1226 pretplatnikov, drugim izdanjem ih je bilo jur 2100, a najveća naklada je iznašala 4000 tiskanih novin (usp. Berlaković 1984:335, Benčić 1985:72).

Po Prvom svitskom boju, Komunistička sovjetska republika Ugarska ukida NN 5. aprila 1919. ljeta (Javorić 2008:97). Do planirane cenzure novin za vrime sovjetske republike, ka je bila predvidjena od 17. aprila, već nije došlo. Uredništvo je tomu službeno objavilo sljedeće:

„Poštovanim Preteljom i štiteljom uznanjujemo, da se denšnjim brojem lučimo od nji. Leta dugo smo se tersili, da vsakomu ugodimo, ča je moguće. Novije podražanje va tiskarskoj meštiji od 1. aprila bi sobom povuklo takovo podražanje predplaće, ko već nemoremo navalit na naše verne pretelje. Ar ko bi to i zmogli, i onda su još takove težkoće uko uređivanja i razislanja zbog kasnenja pošte i železnice, da se za slabe ćutimo podnest nove brige.“ (NN 1919/14:2)

Poslije propasti komunističke vlade su novine, od 24. augusta 1919. ljeta, opet redovito izlazile (HN 2000/01:IV Prilog). Format NN se minja na A3, tako da se je standardni opseg zbog velikoga formata smanjio na četire strane u tri stupci na svakoj strani. Moguće je bilo i izdavanje novin na dvi stranica, uopće u 1920. ljetu, ili bi se dvoja izdanja povezala i bi izlazila na četiri strani. Podnaslov se je minjao u „Politični, gospodarski i zabavni tajednik“.

Zbog oficijelnoga priključenja zapadnougarskih krajev Austriji i osnivanja Gradišća 1921. ljeta je pred svim austrijanska vlada bila protiv toga da se hrvatski tajednik pripravlja, piše i tiska u zemlji s kom Austrija u to vrime nije imala dobre veze. 16. februara 1922. ljeta je žandamarijski odjel Zemaljskoga ureda u Kiseloj Vodi (Sauerbrunn) javio Saveznom ministarstvu za unutarne posle i podučavanje u Beču, da se u Gradišću pojavljuje nekoliko u Ugarskoj tiskanih novin i časopisov ki iskrivljavaju izreke i psuju gradišćansku Zemaljsku vladu (Tobler 1985:81). U tom izvještaju se

spominju „Christliches Ödenburger Tagblatt“ i „Naše Novine“, a dodatno se je, na temelju desetoga paragrafa tadašnjega ugarskoga zakona, prosilu ove tiskarske proizvode preporučiti kroz oduzimanje poštanskoga debita, poštanske distribucije (isto 81). Spomenute, ali i druge činjenice su bile razlogi da je zadnje izdanje NN (broj 11-12) izlazilo 25. marčijuša 1922. ljeta (usp. Benčić 2010:46, Tobler 1985:82). U zadnjem uvodnomu članku NN su navedeni sljedeći razlogi:

„Naše Novine [...] su zopet jedan tajedan izostale i ovput se neg zato vraćadu zadnji tajedan 1. četverta va stane vaše, da vas još jednoč po-zdravu i ubatridu pak onda tužnim sercem „s Bogom!“ velu. Znam neg na jedan čas, ali znam jur konačno na vsagdar! Stalno lizeća dragoća, težkoće pošternoga slanja su jur lanjsko leto težke brige navalile izdavatelju, podražanje vskaoga četverta je tilo par preteljov nam odkinut. [...] Ali jur duglji čas nemoremo preskerbit papira, na posudjenom su štampani ovi redi. [...] a nam bi vsakorički stroški još više dovajali, ar neg na priliku ča nam gdo iz Gradišća va zapertom pismu pošalje plaću, ko moramo 18,50 korun platit carine, tako va četvertu od 50 korun skoro polovica odpade na poštu.“ (NN 1922/11-12:1)

HRVATSKE NOVINE u razdoblju od 1910. do 1922. ljeta nikada nisu bile deficitarne, svenek su se – iako mučno – same splaćale (Meršić ml. 1985:78). To je nek bilo moguće povišenjem pretplate, ča se je nekoliko puta moralo izvršiti, ali pred svim zbog besplatne nadoknade svim suradnikom (isto 78).

Glavni uredniki

Za izdavanje NN se, pred svim, mora hvaliti djelovanje glavnih urednikov ki su novine bez honorara, bez plaće pisali i uređivali i su se dodatno skrbili i za sve organizatorske zadaće oko hrvatskoga lista.

Dr. Štefan Pinezić

Rodjen 6. augusta 1879. ljeta u Pajngрту, odvjetnik i član Ugarskoga parlamenta, umro 21. jula 1962. ljeta u Šopronu. Jur u prvom osnivačkom spravišću je Pinezić odibran za prvoga oficijelnoga glavnoga urednika „Naših Novin“, iako je bio već reprezentant novin, nego sadržajno odgovorni urednik. On je novinam dao njevo ime i reputaciju za vrime ugarskoga šovinizma i se nije bojava panslavističkih optužbov ili okrivljenj (Meršić st. 1993:251). Zbog odibranja odvjetnika Pinezića kot glavnoga urednika, Meršić st. nije morao staviti molbu na biskupiju za izdavanje djelomično političkih novin (isto 251). Najveće djelo oko tajednoga sastavljanja i

izdavanja NN je imao zastupnik glavnoga urednika, najprvo Miloradić, a zatim Barilić. Pinezić je ostao glavni urednik NN oficijelno do 17. izdanja 1913. ljeta, potom je Lovre Barilić preuzeo glavno uredništvo (isto 251).

Mate Meršić Miloradić

Rodjen 19. septembra 1850. ljeta u Frakanavi, duhovnik, filozof i najpoznatiji gradišćanskohrvatski pjesnik. Umro je 15. februara 1928. ljeta u Hrvatskoj Kemlji. Iako je pri prvom osnivačkom spravišću Lovre Barilić odibran kot zastupnik glavnoga urednika je po prošnji Meršića st. uskočio Miloradić, pokidob je Barilić svoje djelovanje otpovidao. Jur od početka je Miloradić zastupao ekstremno kritično mišljenje suprot političkoga stava i političkih sadržajev NN ke je Barilić od početka 1910. ljeta namjeravao publicirati (isto 246, 250). Miloradić je vršio uredničke posle NN do marcijuša 1910. ljeta kada ga je Barilić konačno zaminjio.

Lovre Barilić

Rodjen 7. augusta 1865. ljeta u Trajštofu, duhovnik i kanonik od 1909. ljeta u Győrújvárosu, umro 1. novembra 1945. ljeta. Lovre Barilić je na prvom osnivačkom spravišću odibran za zastupnika glavnoga urednika, ali je Meršiću st., 7. oktobra 1909. ljeta, otpovidao u jednom pismu, pokidob polag vlašćih izrekov njegovo znanje hrvatskoga jezika nije dost dobro zbog čega bi novine samo kompromitirao (Meršić st. 1993:239). Barilić je od marcijuša 1910. ljeta preuzeo korekturu, predjelanje novin i sve administrativne zadaće od Miloradića i je u svojoj funkciji kot zastupnik glavnoga urednika ostao do 26. aprila 1913. ljeta (isto 239). Potom je polag Meršića st. (isto 239) preuzeo glavno uredništvo do 1915. ljeta, prem se kao peljač uredništva u impresumu NN spominje do 1919. ljeta.

Andrija Prikosović

Rodjen 9. novembra 1888. ljeta u Filežu, kanonik u Juri, umro 11. oktobra 1946. ljeta. Prikosović je preuzeo upravu NN 1913. ljeta i je pri uređivanju novin pomagao Bariliću (Meršić ml. 1985:78). 1915. ljeta su svi posli NN prešli u Prikosovićeve ruke. Uz sve upravne zadaće novin, preuzeo je glavno uredništvo sve do konca izdavanja NN 1922. ljeta.

Dr. Štefan Pinezić

Mate Meršić Miloradić

Lovre Barilić

Andrija Prikosović

Sadržaji

Prema sadržajnomu programu i cilji iz prvoga osnivačkoga spravišća, Meršićevoj izjavi o programu u prvom broju i minjanju koncepta u prvom ljetu, najdu se sljedeći sadržaji u NN: Bog i katoličanska vjera, Crikva i moral, domovina (Ugarska), politika, poljodjelstvo i gospodarstvo, školstvo, poezija, visti i novosti iz cijeloga svita, domaći glasi i različni poučni i zabavni prinosi (usp. Benčić 2010:42). Izvještaji o kulturni priredba ili o svetačnosti su malo zastupani poput manjinskopoličkih člankov.

Pokidob su NN sastavljali duhovniki su bile nelučljivo povezane s katoličanskom vjerom i su slijedile oštru konzervativnu liniju. Zbog toga se u sadržaji zrcali stav protiv glasačkoga prava žen, protiv liberalcev, socijaldemokratov, oportunistov i židovov (usp. Weilguni 1984: 25).

NN su svoje štitelje direktno apelirale u uvodni članki, ki su najvećim dijelom sadržavali tematike iz političkih, crikvenih ili moralnih područjev. Najveć zastupani literarni način u hrvatski novina ovoga vrimenta je bila pjesmica i samostalna dijalektalna poezija (usp. Benčić 2010:44). Uza to se moraju spomenuti i prijevodi iz ugarske poezije i proze (isto 44d). Od prvoga ljeta se u NN najdu romani ili pripovitke u nastavki (isto 45). 1917. ljeta su tiskani teksti narodnih jačak kot na primjer „Jačka od sel“ (NN 1917/29:3d), „Muž i žena – jačka iz Gerištofa“ (NN 1917/30:2d), „Jačka od divojak“ (NN 1917/32:4d). Tekste jačak je pobrao Fran Kurelac iz različnih sel. Ov razvitak kaže na početak kulturnoga i folklornoga posredovanja u NN.

Za vrime Prvoga svitskoga boja pisano je čuda bojnih doživljajev i visti povezanih s gospodarstvenom situacijom. Po Prvom svitskom boji su se u NN pojavili glasi o priključenju zapadne Ugarske k Austriji, zbog čega su i članki postali agresivniji i djelomično inovativniji. Unutar hrvatske narodne grupe se je sada, očividno, pokušavalo dostignuti i povezati sve Hrvate jer se u NN počinju širiti manjinskopoličke teme:

„Vsim Hervatom Šopronske, Mošonske i Železanske varmegje. Postavimo si mi Hervati na Ugri Hervacki Narodni Tanač. Hervati, ča smo mi doživili?! [...] Ovakov narodni tanač su si postavili vse narodnosti va Ugarskom, slovaki, romani, nimci, serbi, rusnjaki, oš i židovi. A zač? Zato, kad ćedu pri zadnjoj velikoj pogodbi za mir, za konačno uredjenje narodov neg ono posluhnut, ča ovakov narodni tanač dokonja i najperdonese va ime otoga naroda.“ (NN1918/47:1dd)

Slike se moru jako rijetko najti u NN, ponekad se je tiskao samo jedan kipić u cijelom ljetu. Ti moljani kipići, fotografije ili crteži najveć puti kažu crikvene motive i događaje. Uza to su se objavili i slike povijesnih ljudi (Franjo Josip I.), poznatih i važnih ljudi hrvatske narodne grupe u zapadnoj Ugarskoj (Miloradić, Meršić st.), a za vrime Prvoga svitskoga boja i nacrti i fotografije krajin kade je vladao boj, zemljopisne karte ali i fotografije od bojišća, fronte i iz bojnih bolnic. Štitelji su jako rado gledali tiskane fotografije, crteže, slike ili zemljopisne karte, ali pokidob su slike jako čuda stale se je nije moglo objaviti već.

Rubrike

Rubrike NN su bile jako slabo razvijene i uopće nisu bile jasno imenovane ili označene. Redovito upotribljavanje istih rubrikov nije uobičajeno, osim jedne ka redovito izlazi i je kot takova označena: „Glasi“. Ova rubrika u zadnjem dijelu novin sadržava sve moguće internacionalne, ali pretežno regionalne kratke visti. Izvještava se o novosti iz hrvatskih sel Ugarske, iz centrov Jure, Šoprona, Sambotela i iz susjednih sel. Mora se istaknuti da su imena svih hrvatskih sel bila pisana na početku pojedine visti na ugarskom jeziku uz moguću dodatnu hrvatsku varijantu u zagrada. U ovoj rubriki se najdu i visti ili domoljubni pozdravi iseljenih Hrvatov pretežno iz SAD i Kanade, na primjer iz Gary Indiane, South Benda, Chicaga i drugih hrvatskih centar naseljavanja.

Iako naslovnica ne broji kot posebna rubrika, je izuzetno važna jer na njoj piše uvodni, glavni članak i čuda puti na njoj stoji dodatna pjesmica.

Medju neredovite rubrike se broju: „Na zabavu i nauk“, „Dnevna politika“, „Ča j' novoga po svitu“, „Politički glasi“, „Gospodarstvo“ i „Dopisi ureditelja“/„Dopisi uredništva“.

Rubrike u NN su tako sastavljene kot je sadržaj svakoga pojedinoga broja potribovao, ča je za urednika sigurno bilo djelatno olakšanje. Tako su se na primjer „Dopisi urediteljev“ samo stavili u novine ako su se našle napomene uz članke, pisma, zahtjeve za plaćanje ili potvrde (novih) pretplatov. Zahtjevi ili pozivi za plaćanje se moru najti redovito u skoro svakom izdanju NN – očividno su uprava i uredništvo bili jako zaposleni s dužniki pretplate. Ovde se moru najti i potvrde o pristigli, budući članki, kot i napomena da se pisma ili članki bez potpisa nećedu objaviti, nego ćedu se posebno odložiti – u peć. „Dopisi ureditelja“/„Dopisi uredništva“ predstavljaju direktnu vezu med štitelji i uredničtvom.

Rubrika „Na zabavu i nauk“, najvećim dijelom sadržava pripovitke, kratke priče i romane u nastavki. Ova rubrika je u bojni ljeti izostavljena, ali se u NN ipak i nadalje najde štivo samo kraćega opsega. Rubrika „Gospodarstvo“ se je isto mogla pojaviti u nastavki: 1913. ljeta je objavljena serija o gospodarstvu u Francuskoj, Engleskoj, Ruskoj itd. Osnovno tematsko područje ove rubrike ipak leži u poljodjelski ili trgovinski savjeti i mogućnosti poboljšavanja. Rubrike „Dnevna politika“, „Ča j' novoga po svitu“ i „Politički glasi“ sadržavaju pred svim političke, ali i ekonomske, internacionalne i nacionalne skraćene članke.

Na zadnoj strani NN se je ponekad uz dopise uredništva objavila reklama, različni oglasi i aktualne cijene žita i muke u velegradi, ča je odvisilo o opsegu drugih rubrikov.

Opaziti se mora i vlastita reklama NN u koj su se upotribili kratki slogani ki su se u novina redovito pojavili: „Širimo „Naše Novine“!“, „Kako se

moru podpirat, jačat keršćanske novine? Glasimo va nji, predplaćajmo na nje, pobirajmo predplatnike i va vsakoj našoj kerčmi potribujmo i Naše Novine!“, „Ugласenja, kot je navada va novina, rado priemu: „Naše Novine“.

Uza to su se pojavili i slogani ki apeliraju na moralu štiteljev: „Kerščani, kod kerščanov kupovajte!“

Za vrime mirovniх pregovorov po Prvom svitskom boju, a tim i povezanim priključkom zapadne Ugarske k Austriji ili ostatka u Ugarskoj se je rodila nova rubrika „Glasi Zapadne Ugarske“ ili „Pitanje Zapadne Ugarske“. U ovi rubrika se od 1921. ljeta more najti čuda kratkih visti, tumačenj ili glasov o tadašnjoj situaciji zapadne Ugarske.

V. b. b. **Kršćanske**
Hrvatske Novine

Cena: Jedan broj 45 K, na jedan mlaec 200 K. — Pisanja se šalju uredničtvu: Kršćanske Hrvatske Novine, Kiltsee.
Pinezi se šalju upravničtvu: Kršćanske Hrvatske Novine, Wien, VIII., Strozsigasse Nr. 8.

---

3. broj. Wien (Beč), sobota 17. junluša 1922. I. tečaj.

KRŠĆANI! HRVATI!

Dan orsačkoga odbiranja je ovde. 18-toga junla mora vsaki valovat svoje politično mišljenje i odibrat svoje zastupnike, one muže, ki ćedu na dalje našu budućnost jediti i peljat.
Pravo moremo reć da oš nigdar ni bil glas ednoga odbirača od tako velike vriednosti, kot je pri ovom odbiranju; oš nedno odbiranje za nas otako važno, kot ovo dojdüce.
Ar dosada je političnu, vladarsku moć kraljevska koruna nosila i izpunjevala, a denas je vsa ova moć va rukah ljudstva ljudovlade, republike. Naša volja, naša misal će nastat krez naše zastupnike zakon, prauda, koj se moraju vsi prignut.

➡ Va naši ruka vsa moć, ali na našoj duši i vsa odgovornost ➡
➡ pred Bogom, od koga vsaka moć dohaja! ➡

Drugi uzrok, ki za nas ovo sadašnje orsačko odbiranje otako važno načinja, je samostalnost Gradišća, Burgenlanda.

Samostalnost, autonomia! Razumite dobro ovu rič? Znafe nje težinu, vriednost va sebi zvagnut?

Samostalnost, aliti samouprava Gradišća zlamenuje oto, da je Gradišće edan **ORSAG** Nimske-Austrie i isto takov kotrig esterajske zavezne države (Bundesstaat), kot Zdojnja- i Zgornja-Austria, Štajersko, Voralberg i. t. d.

Orsag smo z-glavnim varošem, z-samostalnim orsačkim spraviščem (Landtag), ko će imat pravo va jedni poslih, kodno

„Kršćanske HRVATSKE NOVINE“

Po priključenju zapadnougarskih krajev Austriji i osnivanja Gradišća su se Hrvati morali kompletno novo orijentirati i organizirati – počinje borba za socijalno, gospodarstveno i kulturno priznanje u novoj državi (usp. Vranješ-Šoljan 1985:13). Novu saveznu zemlju grabi politična i gospodarstvena kriza zbog gubitka Kisega, Sambotela i Šoprona ki ostaju na ugarskom teritoriju (isto 13). Hrvatski intelektualci su, pred svim, u politički pitanji jako nesigurni jer nemaju niti kulturne institucije, niti postoji široka osnova iz koje bi se moglo razviti hrvatsko narodno gibanje (usp. isto 13). Do tada „Naše Novine“, kot jedini projekt, preuzimaju funkciju takove osnove.

Meršić st. je i po priključenju inicirao različne nove projekte i ideje među broji i „Kršćansko socijalna stranka“ (usp. Štubić 1975:154d). Socijaldemokrati su izdavanjem hrvatskih novina „Novi Glasi“ jur pomagali svojim pripadnikom istoga političkoga mišljenja kako bi jačali njeve ideologije i dobili odobirače (Meršić st. 1993:324). Te novine, koje izlazu jur od 26. novembra 1921. ljeta, su bile mišljene kot ideološki i politički suprotni pol prema tada još postojećim NN; Novi Glasi su širili simpatiju i reklamu za Austriju, a kasnije i socijaldemokratske ideologije (usp. Tobler 1985:82d). Kako bi Meršić st. mogao širiti mišljenja i ideologije hrvatske stranke je izdavanje hrvatskih, kršćanskih novina bilo neophodno (usp. Meršić st. 1993:324). Odredio je tadašnjega 27-ljetnoga Ignaca Horvata, duhovnika u Gijeci, glavnim urednikom novih hrvatskih novina koje će se tiskati u Beču (usp. isto 324d, Hajsan 2007:39). Prvo izdanje „Kršćanskih Hrvatskih Novina“ (nadalje KHN) je izašlo 3. juna 1922. ljeta. Glavni razlog izdavanja KHN se more izviditi iz samoga sadržaja: sastavljene su u stilu partijskoga organa, a skoro svaki prinos glavnoga urednika je pisan u partijskopolićkom duhu (Hajsan 2007:36). Tako i naslov prvoga Horvatovoga članka glasi „Na kršćansku stran“ u kom nesumljivo propagira hrvatsku stranku (isto 236). KHN su pisale i o crkveni, vjerski tema, o gospodarstvu i svitski i regionalni novosti. Novine su se tiskale u tiskari Herold u formatu A3 na osam strani, na svakoj po tri stupci (Benčić 1985:88). Kot izdavači su u prvom izdanju navedeni „Peljači Hrvatov u Gradišću“, a od drugoga izdanja glavni urednik Ignac Horvat. On je u prvom izdanju spomenut kot sadržajno odgovorni urednik, a od drugoga izdanja se najde Franz Schäfer u istoj poziciji impresuma.

KHN su izašle samo u četiri izdanji, a zbog financijskih poteškoć su morale prestati 24. juna 1922. ljeta. Meršić st. je u svoji »Spominki« (1993:325) o tom zabilježio sljedeće:

„Nije bilo moguće mecena najti. Socijaldemokratska stranka je financirala „Nove Glase“, novine, pisce i dobro plaćala, ali Kršćanska socijalna stranka nij imala pinez za svoje, HRVATSKE NOVINE. I ja sam još nek jednu lipu šaru kravu imao. Tu sam prodao i račune urednika Ignaca Horvata u zadnjem pismu splatio.“

Daljni razlogi za prestanak KHN su bili bojažljivost nesigurnih intelektualcev u novoj državi, teška financijska kriza s minimalnom kupovnom moćom, slabo financijsko stanje kruga odgovornih ki novine nisu mogli podržati i činjenica da su se hrvatski djelači okrenuli prema socijaldemokratskoj stranki (Vranješ-Šoljan 1985:14). „Hrvatske Kršćanske Novine“ su ušle u povijest kot prve stranačke novine (isto 14).

Glavni urednik Ignac Horvat

Rodjen 1. decembra 1885. ljeta u Malom Borištofu, kapelan i pisac – dosadašnji najznačajniji prozaist gradišćanskih Hrvatov, umro 22. aprila 1973 u Gornjoj Pulji. Mladoga kapelana u Gijeci je Meršić st. 1922. ljeta, tako rečeno, silio na preuzimanje predsjedništva KHN, prem je kašnje poznati pisac najprvo tvrdio da ne zna dobro govoriti i pisati na hrvatskomu jeziku (HN 1940/3:3). Horvat do toga trenutka, polag vlastite izjave, još nikada nije sastavio ni jedan red u jednom hrvatskom kalendaru ili hrvatski novina. Za vrime pripravljanja prvoga izdanja je Horvat čuda čitao i mu je bilo neprirodno i preveć svetačno upotribljavanje jezika ondašnje gradišćanskohrvatske literature (isto 4). Polag toga si je sam stavio cilj držati jezik u svoji članki i prinosi tako prirodno kot je moguće kako bi gradišćanske Hrvate, kot takove, mogao pokazati (isto 4). Te tendencije su Horvatu i u njegovom daljnjem djelovanju bile od velike koristi. Kratko vrime Ignaca Horvata kot glavnoga urednika KHN obilježava početak njegovoga literarnoga razvitka i karijere kot jednoga od najznačajnijih gradišćanskohrvatskih piscev. Prem KHN nisu uspjele, Horvat i nadalje redovito sastavlja brojne članke u hrvatski novina ke ćedu se pojaviti krajem istoga ljeta. Centralnu temu njegovoga djelovanja predstavlja jaćenje narodne svisti.

V. b. b.

HRVATSKE NOVINE

Izhajadu vsaku sobotu

Rukopisi i predplaća šalju se na naslov:

„Hrvatske Novine“,
Wien V. Bez., Margaretenplatz Nr. 7

Vsaki broj stoji 700 krun

Glasnik gradišćanskih Hrvatov.

Sluga je moć!

Predplaća znaša:

za leto dan	30.000— K
za pol leta	15.000— K
za četvrt leta	8.000— K
Za Ugarsko za četvrt leta	700— ug. K
Jedan broj stoji	50— ug. K
Za Jugoslaviju na leto	100— dinara
Za Ameriku na leto	3— dolare

Leto I.

U Beču, 8. september 1923.

Broj 36.

Hrvatska Stranka.

Nje program i izbori (odibiranja) 21. oktobra.

HRVATI!

Pozvani ste, da 21. oktobra odibirate svoje zastupnike va Narodno Spravišće ili Nationalrat i zajedno za naš gradištanski Zemaljski Sabor ili Landtag. Naša zemlja Gradište ili Burgenland odibira u Narodno Spravišće **8**, u Sabor **32** poslanikov.

Ali u Gradištu živimo i mi Hrvati i sada je opet došal čas, da se pitamo: kako ćemo odibirat mi, komu ćemo dat naše poverenje, da u Narodnom Spravišću i Zemaljskom Saboru zastupa naše interese i se kod vaske prilike bori za lipšu budućnost našega hrvatskoga naroda.

Ako i samo malo pomislimo, kako je dosada bilo, onda mora nam dati na pamet da tako

Draga hrvatska braća! Ruku na srce i pomislite sami: kako bi mogli misliti, da bi tudji ljudi delalizi na nas i za naše dobro, ako ne najdemo domaćih mužih, naši hrvatskih preteljev, ki posvetu vse svoje znanje, vse svoje sile i vse svoje delo za dobro svojega hrvatskoga naroda, ki im je mil i drag!

Naše „Hrvatske Novine“ pisale su jur va broju od 28. aprila tako:

Projduća odibiranja neka nam budu pred očima. Onda

„HRVATSKE NOVINE“ 1922./23.-1942.

Koncem 1922. ljeta mlada generacija gradišćanskih Hrvatov preuzima inicijativu, čim počinje izdavanje novih hrvatskih novin. Glavni inicijatori bili su Lovre Karal, Mate Feržin i Rudolf Klaudus ki su našli veze peljajućim jugoslavenskim Hrvatom u Beču i su je znali koristiti i prihvatiti (Meršić st. 1993:334). Ipak su tri mladići prosili Meršića st. za savjet u ovom poslovanju ki je privoljio izdavanje, ali samo ako su veze prema Jugoslaviji u smislu kulturnoga podupiranja i ako su sve političke aktivnosti isključene (usp. isto 334d). 11. decembra 1922. ljeta su se sastali inicijatori i Meršić st. s jugoslavenskim zastupnikom Gavrščekom s kim su utemeljili „Kommanditgesellschaft“ i tim osigurali financijska sredstva (usp. isto 335). Prvo izdanje novoga hrvatskoga lista izlazi 23. decembra 1922. ljeta pod imenom „HRVATSKE NOVINE“ (nadalje kratko HN) s istom nakaladom kot prvo izdanje NN. Na naslovnici je objavljen program novin kot i Miloradićeva pjesmica „1910“, ov put pod naslovom „Hrvati“.

Programska orijentacija novin sadržava sljedeće glavne teme:

- Obrana i očuvanje hrvatskoga jezika i hrvatskoga naroda i obrana i širenje hrvatske narodne svisti;
- Novine se nećedu priključiti nijednoj političkoj stranki. Prik politike će se izvještavati samo toliko kot je potribno za informaciju štiteljev;
- Informacija i širenje znanja iz područjev gospodarstva, znanosti i oko društav;
- Donašanje visti iz domovine i svita i zabavno štivo
(usp. Valentić 1973:22; HN1922/01:1d)

Moto novin, „Sloga je moć“, se po Valentiću (1973:22) nije slučajno odabrao, nego je od 1921. ljeta partikularističkim tendencijami bio nametnut političkom razvitku gradišćanskih Hrvatov. Podnaslov novin je bio „Glasnik gradišćanskih Hrvatov“. Izlazile su tajedno u formatu A3 u opsegu od četire do osam stran, na svakoj po 3 stupci. Standardni opseg je iznašao četire strane. Za vrime božićnih svetkov se je opseg mogao redovito povišiti na šest do osam stran jer u sljedećem tajednu obično nije bilo izdanja novin. Jedino 1932. ljeta se je pojavilo, jedino izdanje na dvi strani, zbog tehničkih razlogov.

Redakcija i tiskara novin su smješćeni u Beč, najprvo na Margarethenplatz 7, kotar kade se je uz s idišće samostalne čehoslovačke stranke nalazila i tiskara češke manjine imena „Volkbuchdruckerei Antonín Machát & Co, Kommanditgesellschaft“ (isto 23). Ovim se more zaključiti da su postojale dobre i čvrste veze izmed HN i čehoslovačke manjine (isto 23). I koruski Slovenci su na Margarethenplatzu našli jaku potporu zbog čega je i redakcija novin „Koruski Slovenac“ onde imala svoje sjedišće (isto 23). 1929. ljeta se redakcija HN seli u 15. bečanski kotar u tiskaru „Helbling-Stekly“ (kašnje samo „Helbling“). 1940. ljeta opet minjaju tiskaru i tiskaju kod Josefa Müllera u 2. kotaru, a od 1941. ljeta tiskara „Carl Gerold's Sohn“ tiska HRVATSKE NOVINE u 8. bečanskom kotaru. Istotako se u 1929. ljetu mjesto izdavanja minja najprvo u Kiselu Vodu, od 1930. ljeta u novi gradišćanski glavni grad Željezno, a od 1939. ljeta opet u Beč.

HN su se kot i prethodnik „Naše Novine“ mogle pretplatiti na ljetu, pol ili četvrt ljeta ili za samo pojedina izdanja. U Beču su prodavači novin na južnom kolodvoru „Südbahnhof“ prodavali HN, ke su se mogle kupiti i u veliki krčma i u redakciji u Beču (HN 1925/17:4). Novine su se slale u Ugarsku, Ameriku (SAD & Kanadu) i u Jugoslaviju. Iako su HN kanile zauzeti nestranačku, neutralnu poziciju su se u praksi ipak orijentirale pojedinim partijam: najprvo su postale organ Hrvatske stranke ka je 1923. ljeta bila zastupana pri gradišćanski izbori u Zemaljski sabor (Valentić 1973:24-27). Po neuspjehu Hrvatske stranke su se novine orijentirale po politici Kršćansko-socijalne stranke u koj Lovre Karall kašnje počinje svoju političku karijeru (isto 24-27).

„Kroatische Presseberichte“ se zovu oni snopići prijevoda iz HN koje je Gradišćanska zemaljska vlada od 1936. do 1942. ljeta dala napraviti za svoju unutrašnju, tajnu upotrebu (HN 2000/1-2:II, prilog). To su prijevodi za kontrolu iz svih hrvatskih tiskanih produkata koje možemo najti još od 1921. ljeta kada su se „Naše Novine“ sve do 1925. ljeta redovito pratile od tajne službe (isto II prilog). Kontrolni prijevodi se po političkoj tendenciji karakteriziraju u „protivaustrijske“, „ugrofile“, „jugoprijateljske“ ili stalno govore o nekom hrvatskom gibanju koje su činovnici skrojili, nego je stvarno postajalo.

Naklada Hrvatskih Novina je u ovo vrijeme dostignula prosječni broj od oko 4000 brojeva, za vrijeme Nationalsocijalizma je naklada rasla do vrhunskoga broja priko 6000 iz čega se može zaključiti da su sloga, povezanost i čvrst stav gradišćanskih Hrvata u to vrijeme bili jači nego ikada (usp. Benčić 2010:47). Poslije priključenja Austrije nacionalsocijalističkomu Niškomu rajhu 1938. ljeta, za gradišćanske Hrvate i njihov tajednik počinje teško vrijeme. U Željeznu se je uredila posebna služba za narodne grupe takozvani „Volkstumstelle“, koja je bila nadležna za narodno obilježena pitanja u granični prostori (HN 1988/13-14:4). Zadaće te službe su među ostalima bile sljedeće: promatranje svih događaja u životu ne-niških narodnih grupa, prevodjenje najvažnijih poruka iz njihove štampe, proganjanje štampe na onkraj granice ukoliko se izvještavanje odnosa na narodnu grupu u zemlji i promatranje svih događaja nacionalnoga djelovanja za obrambu ovoga kraja granice (isto 4). Nadalje, sastavljanje predlogova o uređivanju pitanja narodne grupe i izvještavanje svih događaja zemaljskoga poglavara na ministarstvo za unutrašnje i kulturne poslove, na državno i Prusko ministarstvo unutrašnjosti i „Volksdeutsche Mittelstelle“ u Berlinu (isto 4).

Tako su HN odmah po priključenju bile podmetnute i promatrane kroz „Volkstumstelle“. Početa cenzura se može opaziti samo u glavni članci, kao u oni političkoga tipa. Ostali sadržaj novina se je vjerojatno klasificirao kao nepogibelan i se je tako smio tiskati, ali ovom se mora nadodati manjkanje stvarnih dokaza i izvještaja o izvanjaju HN u ovom vremenu kako bi se cenzura mogla točnije opisati.

Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću je svoje ime po dilađu Gradišća na Niederdonau i Štajersku moglo dalje nositi, dalje postojati i kao društvo djelovati. 1939. ljeta HKD sastavlja memorandum na Državno ministarstvo unutrašnjosti (Reichsministerium) u Berlinu u kom potribuju sljedeće točke: pravo za slobodno priznanje hrvatskomu narodu, hrvatske načelnike u hrvatski općina, reaktiviranje hrvatskoga školskoga inšpektora, premještanje hrvatskih učitelja najzad u hrvatske škole, pravo suodlučavanja HKD-a pri službeni odluka i poboljšanje veza prema Hrvatskoj (usp. Schlag 1995:191d). U internoj analizi ovoga memoranduma je zabilježeno da polovica selskih grupa kulturnoga društva stoji negativno suprot nacionalsocijalizmu i da se gradišćanskohrvatska inteligencija vidi kao izvor ovoga pasivnoga otpora (HN 1988/40:5).

Posljedice ovoga memoranduma jako utiču na djelovanje HN jer su od tada kroz „Volkstumstelle“ u Željeznu i Gestapo (Državna tajna policija) u Beču bile podmetnute duploj cenzuri, sve do 1942. ljeta, kada su nacionalsocijalisti konačno ukinuli izdavanje HN (usp. isto 5). Polag Benčića (intervju) je moguće da nisu nacionalsocijalisti ukinuli HN, nego da se je tadašnji glavni urednik Mate Feržin odlučio ukinuti izdavanje pod tadašnjimi uvjeti. U glavnom članku zadnjega izdanja HN 4. aprila 1942, broj 14, se najde potvrda o Feržinovom oprostaju, a jur sama publikacija dvih oprostajnih članakova potvrđuje Benčićevu tezu jer bi HN bile inače ukinute sa strane nacionalsocijalistov, ali bez najave:

„Zbogom, dragi štitelji! Veliki tajedan je; pred Vazmom još dojde Golgota i Veliki petak. Dan muke i gorke smrti došal je sada i za naše ljubljene HRVATSKE NOVINE. Bolesne su, slabe i nemoćne, i zrušit ćedu se u grob. Od Vazma početo već ne ćedu ishajati. Znam, da će mnogi izmed vas pitati; kako I zač? Najprlje, verujte mi, da nikomu ne spada težje odpovidati od HRVATSKIH NOVIN, nego meni, ki sam s drugimi skupa bil njihov utemeljitelj, ki sam od njihovoga početka na njih delal i ki sam je konačno uređjival krez celih petnajst let. [...] Pak vindar sam se moral odlučiti, i to naglašujem, odlučiti od svoje volje i po vlašćoj odgovornosti, da zustavim njihovo ishajanje. [...] Pak vsejedno, došla je dob lućenja, ar vsu ljubav i povezanost zastiru črni oblaki materijalnih teškoć. [...] Sada su troški načinjanja tako zlizli, da se ne moru pokrivoti. To je uzrok, zbog koga prestaju ishajati. [...] Ne morem završiti ovo pokapanje HRVATSKIH NOVIN, a da ne mislim i na njihovo – goristajanje. [...] Ufanje, da će to vreda biti, me batri na moj najturobniji Vazam.“ (Feržin, HN 1942/14:1)

Dr. Lovre Karal

Dr. Mate Feržin

Franjo Leopold

Glavni urednici

Svi glavni urednici od 1922. ljeta nisu bili duhovnici, nego su poticali iz viših obrtničkih krugov zbog čega se je sastavljanje Hrvatskih Novin, preuzimanje odgovornosti i glavnoga uredništva, na različne načine plaćalo (Benčić: intervju, Tyran: intervju).

Dr. Lovre Karal

Rodjen 10. augusta 1894. ljeta u Velikom Borištofu, jurist i političar, od 1927. ljeta zastupnik Kršćanskosocijalne stranke u gradišćanskom Zemaljskom saboru, zemaljski savjetnik od 1930. do 1934. ljeta, član Državnoga savjeta staleške države od 1934. do 1938. ljeta, gradišćanski zemaljski poglavar od 1946. do 1954. ljeta, predsjednik Zamljskoga sabora od 1956. do 1960. ljeta, a do 1963. ljeta predsjednik gradišćanske narodne stranke ÖVP, imenovan kraljevskim švedskim honorarnim konzulom, umro 17. marca 1965. ljeta u Walbersdorfu (usp. HN 1965/13:1-5). Karal je preuzeo glavno uredništvo HN od 1922./23. do 1927. ljeta dokle je bio u jurističkoj službi u Beču (usp. HN 1976/6:3). Oficijelno je polag impresuma bio vlasnik, izdavatelj, nakladnik i odgovorni urednik HN.

Dr. Mate Feržin

Rodjen 9. februara 1900. ljeta u Pajngrtu, pohodio zadnji razred sridnje škole i maturirao u Zagrebu, študirao medicinu u Beču, liječnik, umro 26. januara 1976. ljeta u Rasporcu. Po odlasku Klaudusa i Karala je Feržin preuzeo sam izdavanje HN i je ostao u poziciji glavnoga urednika do poziva u vojsku 1940. ljeta. Njegovo ime se oficijelno opet najde u impresumu novin istoga ljeta u 34. izdanju.

Franjo Leopold

Rodjen 26. marca 1902. ljeta u Filežu, direktor knjigovodstva gradišćanske Zemaljske vlade, od 1949. ljeta zastupnik Narodne stranke u Zemaljskom saboru, inicijator i upravitelj „Hrvatskoga nakladnoga društva“, umro 7. februara 1960. ljeta u Željeznu. Leopold preuzima glavno uredništvo za vrime Feržinove vojne službe zapravo samo kao zastupnik. Točno vrime zastupanja se more teško odrediti: oficijelno se zastupnikovo ime u impresumu novin more najti od 6. do 34. izdanja 1940. ljeta. Za vrime Leopolda kot glavnoga urednika se i sadržajni smjer novin malo minja: prevladavaju članci o politiki čisto informativnoga karaktera. Članci i prinosi iz područja kulture i jačanja narodne svisti se za njegovoga vrimena, vjerojatno zbog cenzure, jako smanjuju.

Sadržaji

Sadržaji hrvatskih novin u vrijeme između dviju bojeva su samo jednom iznimkom odgovarali zadanom programu prvoga izdanja: ne zadržava se nadstranački stav novin. HN pred izbori u Zemaljski sabor čini reklame za Hrvatsku stranku ka ali nije mogla ostvariti mandat. Za ove propagandističke namjere se minja i layout naslovnice kot i djelomično ostalih stran. U povećanom i istaknutom pismu se na naslovnica pojavljuju brojni slogani, izborne reklame i članci:

„Hoćeš li dobro sebi i svojoj duci, onda dođi k nam, pridruži se našoj domaćoj Hrvatskoj stranki ka jedina je Tvoja dobra i iskrena preteljica, ka jedina će i more da se bori za Tvoje dobro!“ (HN 1923/36:1)

Najvažnije standardne teme HN predstavljaju jačenje ili budjenje narodne svisti, politika, manjinskopoliitička pitanja i prava, gospodarstvena i inflacionarna situacija u Gradišću, društva i njeva reorganizacija, odnosno izgradnja, infrastrukturne teme i napretki pri izgradnji Gradišća (pitanje glavnoga grada, elektrifikacija, gradnja cestov i željeznice) kot i aktualne teme iz područjev literature, kulture i socijalnoga područja. Crikvene i vjerske teme su i nadalje predstavljale znatne sastavnike u HN, ali se je opseg ovih temov vidljivo smanjio. Zabava štiteljev je suprot tomu igrala veću ulogu nego kod prethodnika NN. Najveći dio zabavnoga štiva su uz pripovitke, kratke priče i pjesmice činili romani u nastavki. Pred svim se je lirika u većem i točnijem broju našla u toku diskusije kod izdavanja Miloradićevih pjesmic 1926. ljeta i po njegovoj smrti 1928. ljeta.

Apsolutno tematsko težišće u vrijeme između dviju bojeva predstavljaju gradišćansko školstvo i gospodarstvena situacija. Samomu uredništvu je pitanje školstva zbog neprestanih repeticijev jur bilo odurno zbog čega se ponekad pojavljuju glavni članci s naslovi:

„I opet i još vsenog škole“ (HN 1925/13:1) ili „Ča je sve novoga u Gradišću? Čudit će se ki-ta štitelj da još nismo ništar od škol pisali. Samo polahko!“ (HN 1925/40:1). Gospodarstvene teme zbog svoje neprestane nazočnosti u novina imaju istu rezonanciju: „Naši štitelji čedu se čudit, ako stalno pišemo od gospodarstvenih pitanjev.“ (HN 1927/8:1).

Diskusija oko reaktiviranja, osnivanja Hrvatskoga kulturnoga društva 1929. ljeta i potrebe samostalne hrvatske tiskare ili nakladne kuće predstavljaju 1928. i 1929. ljeta tematska težišća u novina.

Od 1925. ljeta HN donosu i najvećim dijelom kritične i upitne izvještaje o nacionalsocijalisti kot u članku „Zač pošten Hrvat i katoličan ne more biti nacionalsocijalist?“ (HN 1930/18:2).

Po priključenju Austrije Nimškomu rajhu 1938. ljeta se, zbog cenzure, minjaju i politički sadržaji. Hrvatski sadržaji, pred svim oni iz kulturnih i političkih tematskih krugov, ali i manjinskopravna pitanja se stavljaju u pozadinu prem su do konca 1939. ljeta još bili zastupani. Od 40. ljeta se najde znatno manje gradišćanskohrvatskih temov, pokidob politički sadržaji

i bojne visti stoju na prvom planu, a vjerojatno zbog činjenice minjanja uredništva. Ali ova tendencija se nastavlja i po Feržinovom povratku. Visti o soldati ki su spali u boju se u domaći glasi pomnožavaju i predstavljaju skoro isključivo hrvatske relevantne teme.

Kao izvori HN su med drugim spomenute sljedeće novine:

ruska „Izvjestija“, „Koruški Slovenac“, „Reichspost“, „Burgenländisches Tagblatt“, „Neue Freie Presse“, „Heimat“, „Našglas“, „Wienertschechische Zeitung“, „Burgenländische Freiheit“, „Burgenländische Lehrerzeitung“, „Arbeiter-Zeitung“, „Das kleine Volksblatt“, „Burgenländische Heimat“, „Burgenländisches Volksblatt“, „Novo Doba“, „Magyarság“ i „Hrvatska Straža“.

Od 1938. do 1942. ljeta su dodatno spomenuti sljedeći izvori: „Neue Heimatblätter“ – magazin Nimcev u Ugarskoj, „Magyar Nemzet“, „Magyar Hirnap“, češke seljačke novine „Venkov“, „Novosti“ iz Zagreba, mariborski „Večernik“, „Slawonischer Volksbote“ – novine Nimcev u Jugoslaviji i „Deutsches Volksblatt“ – ondašnje novine iz Novoga Sada. U popisu se more opaziti da se citirani izvori u Austriji za vreme nacionalsocijalizma jako razlikuju od prethodne periode i da geografski idu prema jugu odnosno jugoistoku, kade, pred svim u manjinski novina, išću informacije.

Slike ili fotografije su u početku HN bile malo zastupane kot je to kod prethodnika NN. Od 1936. ljeta se more izviditi malo veće bogatstvo slik ko će za vreme nacionalsocijalizma dojt do prvoga vrhunca. Broj slik na ljeto iznaša prosječno oko sedam slik, fotografijov ili zemljopisnih kartov.

Rubrike

Rubrike HN su znatno već izgradjene nego rubrike prethodnika NN i se redovito pojavljuju za cijelo vreme izdavanja pod imenom „HRVATSKE NOVINE“. One su predstavljale jak osnovni koncept ki se je kroz dodatne rubrike mogao proširiti.

Med glavne rubrike broju: „Glavno mesto“ (naslovnica s glavnim člankom i jednim ili već dodatni članki), „Podlistak“ (roman u nastavki), „Politički pregled“, „Domaći glasi“, „Društveni vistinik“, „Kratki glasi iz svita“ i „Trg“.

Posebno značenje je imala rubrika „Podlistak“: ova rubrika je bila, pred svim kod ženske publike, jako obljubljena. Štiteljice su svaki tajedan željno čekale nastavke romanov, ke su najvećim dijelom pisali hrvatski ili gradišćanskohrvatski autori kot poznati August Šenoa i Ignac Horvat. Romani poznatih piscev na drugi jeziki kot Oscar Wilde, Aleksej N. Tolstoj i drugi su se prevodjeno publicirali na gradišćanskohrvatskom jeziku. Pripovitke, kratke priče ili drugi romani su svoje mjesto u HN mogli najti i izvan ove rubrike.

Regionalne kratke visti „Domaći glasi“ su održali svoju koncepciju iz NN. Donašale su visti iz sljedećih tematskih okrugov: kalendar priredab, obavijesti, informacije o infrastrukturi, posebne napomene za iseljenike, željeznički promet, pisma, shodišća, kazališne predstave, blagoslivljanje kapelic, svečanosti, duhovnički jubileji, nezapolenost, piri, pirovni običaji, političke kratke visti, sudske visti, osnivanje tvrtkov, nesriće – pred svim požarne nesriće, nevrimena i škode, smrtne oglase. Zvana toga se u domaći glasi redovito javljaju i pjesmice i kratka lektira.

Rubrika „Gospodarstvo“ se je pojavila u isti sadržajni tendencija kot ista rubrika u NN i je pred svim bila informativnoga i poučnoga karaktera. Pretežno su se predjelale poljoprivredne teme kot na primjer „Motorni plugi“, „Hrana rastlin i upotribljavanje umjetnoga gnjoja“, „Osiguranje“, „Kako se more pomoć domaćemu sadjarstvu?“ i druge.

Važna i inovativna tema društav u tadašnjemu novomu Gradišću je našla svoje mjesto u novoj rubriki HN „Društveni vistnik“ ki je izvještavao o osnovanju i napretki pojedinih društav (šparno društvo, štedilnice, mlikarsko društvo, jačkarano društvo, katoličansko junačko društvo, pokrajinski savez hrvatskih junačkih društav i drugi).

„Kratki glasi iz svita“ su med informativnim karakterom na političkom temelju imali i poučan pristup i su odgovarali na pitanja kot na primjer „Koliko stanovnikov je u...?“ ili „Od kada piju ljudi vino?“.

Rubrika „Trg“ je bila posvećena vistom i informacijami o aktualni valuta i tabela sa bečanskoga sajma žita i blaga (Vranješ-Šoljan 1985:15).

Medju neredovite rubrike broju „Za znanost“, „Rovaš“ (iz ugarskoga: zapisati/zarizati dug u krčmi; auf dem Kerbholz haben) s kritičnimi i političkimi komentari, „Za našu dicu“ s kratkimi povidajkami ili zabavno poučni prinosi i „Glasi uredništva“. Zvana toga se najdu i „Visti iz Jugoslavije“ (najvećim dijelom političke kratke visti), „Visti iz države“ i serijalna rubrika „Jezikoslovne crtice“ ke pretežno informiraju i podučavaju štiteljstvo u gradišćanskohrvatskoj dijalektologiji i literaturi. Opaziti se mora i rubrika „Kritični kut“ ka se je upravo 1939. ljeta upeljala, iako bi se kroz nacionalsocijalizam toga vrimena zapravo očekivalo gušenje svake kritičke misli. Ova rubrika je u neki svoji izdanji opisala problematiku takozvanih „Eindeutschungskindergärten“ (čuvarnice za ponimčarenje), kritizirala postupanja nacionalsocijalistov kade si je pisac postavio zdvojno pitanje, zač se ne odreda hrvatske odgojiteljice u hrvatski seli.

Vlastita reklama je bila i u HN redovito zastupana: „Širite HRVATSKE NOVINE!“, „Vsaki dobar Hrvat šte HRVATSKE NOVINE“, „Širite HRVATSKE NOVINE, one su vaš jedini pretelj i branitelj, pravi čuvar hrvatstva u kulturnom i materialnom posli.“ ili samo jednostavno „Štiješ HRVATSKE NOVINE?“. I vlastita reklama za tiskanje oglasov se je redovito načinjala sa sloganom „Oglašuje u HRVATSKIH NOVINAH“.

HRVATSKE NOVINE

Ishajaju vsaku sobotu

Rukopisi i pretplaća šalju se na naslov:
„HRVATSKE NOVINE“, WIEN 101,
XV. Kriemhildplatz 3 —

Vsaki broj stoji 10 R.-pfenigov

Glasnik gradišćanskih Hrvatov

Sloga je moć!

Pretplaća znaša: na leto dan . . . . . 5.00 R.
na pol leta . . . . . 2.50 R.
na četvrt leta . . . . . 1.25 R.
Za Ugarsku na leto . . . . . 6.00 R.
Za Hrvatsku na leto . . . . . 6.50 R.
Za Slovačku . . . . . 6.50 R.

Postsparkassenamt Wien: Konto Nr. 22.429

Leto XX.

Beč, 4. aprila 1942.

Broj 14.

Zbogom, dragi štitelji!

Veliki tajedan je; pred Vazmom još dojde Golgota i Veliki petak. Dan muke i gorke smrti došal je sada i za naše ljubljene Hrvatske Novine. Bolesne su, slabe i nemoćne, i zrušit ćedu se u grob.

Od Vazma početo već ne ćedu ishajati.

Znam, da će mnogi izmed vas pitati: kako i zač?

Najprlje, verujte mi, da nikomu ne spada težje odgovidati od Hrvatskih Novin, nego meni, ki sam s drugimi skupa bil njihov utemeljitelj, ki sam od njihovoga početka na njih delal i ki sam je konačno uredjival krez celih petnajst let. Gdo more po množini mojega dela i skrbi uko njih u tom dugom vrimenu dvojiti, da su mi k sreu prirasle? Pak vindar sam se moral odlučiti, i to naglašujem, odlučiti od svoje volje i po vlašćoj odgovornosti, da zastavim njihovo ishajanje.

Ja znam, da ste i vi rado imali i rado štali Hrvatske Novine, ča posvodočuju vse više naručbe u zadnjem vrimenu, vse veći interes štiteljev za nje. Pak vsejedno, došla je dob lučenja, ar vsu ljubav i povezanost zastiru črni oblaki materijalnih teškoć.

Ako Hrvatske Novine izgledaju i nek male, vindar one potribuju i mimo pisanja mnogo dela, od čega si navadno štitelji na selu niti ne znaju stvoriti pravi kip. A vse to delo se mora platiti. I da je složu i štampaju, da je dovezu, kitu, zamaću, na poštu odnesu i po pošti raznesu, vse se to mora platiti. A k tomu bi moral još i urednik od njih živiti. Negda, dokle su troški bili manji, je to nekako izašlo. Sada su troški načinjanja tako zlizli, da se ne moru pokrivoti.

To je uzrok, zbog koga prestaju ishajati.

Bilo je prlje već nositeljjev misli hrvatske skupapripadnosti, ki su jedan drugoga potpirali, već stupov, na kih je stal hrvatski narodni opstanak, i već poljev, na kih se je razvijal narodni život. Zbog različnih uzrokov, ali i zbog

nemarnosti i nevršenja na se zetih dužnostih jedan stup za drugim se je rušil, dokle konačno Hrvatske Novine nisu ostale glavni i skoro jedini duševni vez med hrvatskimi seli, spoj narodne čuti i svisti, ki je vse Hrvate skupavezal. Premda si to držim pred očima, ja ih sam o sebi ne morem odbržati.

Zato sada hvalim vsim pomoćnikom, raznositeljem, vernim štiteljem i pretplaćnikom ter im velim srdačno: zbogom!

Naše vrle raznositelje prosim, da već ne poberu pretplaće za cel drugi četvrt ovoga leta, nego samo da zamu plaću za ov poslidnji kot pojedini broj. Ako su pak pretplaću jur pobrali, prosim nje, da pineze po odračunanju ovoga broja povrnu pretplaćnikom.

One štitelje, ki su nam još projdući četvrt ili morebit još veći dužni, prosim, da nam svoj dug čim prlje pošalju, da budemo mogli namiriti svoje dužnosti.

One pretplaćnike, ki su nam pretplaću poslali jur najper na vas drugi, tretli ili znamda i na četrti četvrt ovoga leta ter si želju, da im povrmeno zvišak njihove pretplaće, prosimo, da nam to u četrtinastih dnevih od Vazam početo pišu ili kako drugačije javu, pak čemo im zvišak pretplaće najzad poslali.

Ne morem završiti ovo pokapanje Hrvatskih Novin, a da ne mislim i na njihovo — goristanje. Hrvatice i Hrvati, ke boli i žalosti prestanje ovih novin, moraju još pomnožiti svoju ljubav prema materinskoj riči, povekšati svoju delovnost i aldovnost za svoj hrvatski narod, moraju odhititi vsu nemarnost i neodgovornost u hrvatskih poslih, pak će im se sigurno jednoč ispuniti i želja, da doživu i goristanje svojih hrvatskih novin.

Ufanje, da će to vreda biti, me batri na moj najturobniji Vazam.

Mate Feržin.

Zbogom! Do videnja!

Je istina? More to bit istina, da ćete nas vi, mile Hrvatske Novine, ostavit? Ja sam ovakove glase čul. Oh, vi tužni glasi! Kako pojedini človik tuži, kad se luči od svoga najboljega prete-lja, kako stanovniki tužu, kad je njihovi zvoni ostavu, tako i gradišćanski Hrvati tužu za svojim najboljim preteljem, za svojim vsim nam najmilijim zvonom. I ako smo puni ufanja i čvrstoga uverenja, da ćete nam se opet najzad vratiti i to takove kot ste bile, čitave i zdrave, vsejedno moramo malo u vašu prošlost gledat i hvalit vsim, ki su pri vašem rodjenju kumovali i pak uz vašu zibku virostovali i ki su vas ovako ili onako potpirali. Ne čemo poedinoga opomenjivat, ne čemo imenika ovde postavljat, opomenut čemo samo jedno ime, ko je bilo s vami a vi s njim najužje vezano: Mate Feržin. Da, njim neka bude zahvalan vsaki gradišćanski Hrvat. Oni su se trudili, skrbili i mnoge teškoće prenosili za vas, Hrvatske Novine. Hvala i najveća neka im bude misal, da su u prošlih 20 letih davali narodu, ča mu je najpotribnije bilo, duševnu hranu. Hranu za očvršćenje i širenje hrvatske kulture, hranu za očvršćenje i zbudenje, ako je ovde ili onde potribno bilo, hrvatske narodne svisti. U spunjenju ove svoje dužnosti imale su Hrvatske Novine pun uspeh. Uspeh, kakovoga malo ke novine dokazat moredu.

Komu ne bi suze u oči došle, kad vidi lučit 20 let staroga, kot hrast jakoga i zdravoga junaka od svoji preteljev? Gdo od ovih lučćih ne bi u hipcu preživil vsu prošlost? Vse veselje i vsu tugu. Tako tužimo i mi za vami, naše mile Hrvatske Novine. Doživile ste 20-letnu starost. Nastajale ste uz mnoge teškoće vse jače, vse veće, pak čete nas ravno sada ostavit. Ali ako jur ovako bit mora, onda pojte u ime Božje. Mi vas zabit nikad ne čemo. Ostat čemo vam verni i nadalje. Kako hrvatska majka u ruke zame fotografiju svoga dragoga sina, tako čemo i mi gradišćanski Hrvati opet i opet u ruke zet stare broje Hrvatskih Novin, da nam one, kad opet izajdu, ne bude tuđe, nepoznate, nego da nam ostanu, ča su nam i do sada bile, naše vse.

S Bogom ada naš najdražji pretelj. Dojdi nam vreda najzad. Mi čemo te teško čekati i pak kad dojdeš pozdravit i objamit, kako nek onoga pozdravimo i objamimo, koga najveć ljubimo.

S Bogom naš milij zvon. Vratu nam se vreda, da nas budeš opet opomenjival na narodne dužnosti, širil mir i ljubav, da nas budeš pozival u jedan tabor, kako to čini crikveni zvon, kad poziva ljude u hižu Božju.

A gdo će nam donjek povidat za naše veselje, za naše velike tuge, za naše odlikovane i pale vojake? Gdo? Hrvatska lica i hrvatska srea.

Neka nam povidaju hrvatske majke, kim se sada navaluje još veća zadaća i dužnost prema narodu. Pomoć, ku su im pri odgojivanju svoje hrvatske dice pružile Hrvatske Novine, ča prestat i zato triba se je čvrsto na noge postaviti. V nosite sada odgovornost sami, vi hrvatske majke i hrvatski oči. Jednoč čete i račun morat dati. Od vas odvisi, je li će vas narod u budućnosti cenit i vas sa zahvalnošćom spomenjivat, ili će vas se trsit čim prlje pozabiti.

I sada kot za hvalu obečajmo Hrvatskim Novinam, da čemo si mi hrvatski roditelji našu narodnu dužnost potpunoma spunit. Ovako nas pak Hrvatske Novine ne hte plaću ostavit, nego hte nam pune ljubavi viknut „do videnja!“ kot i mi njim od srea velimo: s Bogom, do videnja!

F. L.

Uspešno vojevanje na vsih frontih

Izvadak iz javljanjev vrhovnoga zapovidničtvaniške vojske:

25. marca: Na polotoku Kerču su ponovljeni napadaji jačih silov neprijatelja odbijeni. U krajini Doneca izjalovili su se jaki napadaji na prijatelja, a istočno od Charkowa je takaj pretrepil visoke zgubitke na ljudi i materijalu. Na severnom delu fronta su savezi vojske i oružanih 44-ov uz teške okolnosti tla i vrimena izhitili neprijatelja, ki je bil udril u vlašća stališća, pak su odbili vse njegove protinapadaje. Na vsih delih fronta je zrakoplavstvo uspešno potpiralo borbu na tlu, u pristanišću Murmansk je nškodilo veći trgovinski brod, a nimški lovec su odstriljili na visokom severu sedam engleskih i jedan sovjetski zrakoplav. 20. divizija tankov je u već tajedan durajućih borbah odbila 140 delom i s tanki potpiranih napadajev neprijatelja ter je pri tom zničila 65 tankov. U severnoj Afriki mala delovnost izvidnic. Pri bombardiranju na Malti je zgodjena u pristanišću engleska križarica s bombom, zgodjeni su arzenal i brodogradilišće, pak su dva engleska letala odstriljena. U noći su u Engleskoj bombardirana pristanišća Portland i Weymouth kot i drugi vojački cilji. Pri neuspješnom pokusenom napadaju podanu na francusko-belgijsku posedjenu ubrov zgubil je neprijatelj osam zrakoplavov. U noći je flak-artilerija odstriljila dva britanske bombaše.

26. marca: Na polotoku Kerču kako i u krajini Doneca su napadaji suprotivnika odbijeni, jednako kot i na drugih delih fronta, kade se sada snig tali. Na 24. o. m. su naši bombaši na ubrovni Kaukaza važgali jedam trgovinski brod. Nimška podmornica je istočno od Solluma prosela iz britanskoga sprohoda jednoga razarača i jedan trgovinski brod s 5000 brt. Nimški letači su opet napadali pristanišće La Valetta na Malti i su zgodili britanski predstražni brodić. U noći je izvršen jak napadaj zrakoplavstva na pristanišće Dover u Engleskoj, pri čemu je učinjena znatna škoda na vojačkih napravah. Neprijatelj je hitil u minuloj noći bombe na već mestih zapadne Nimske. Civilno stanovništvo imalo je zgubitke na mrtvih i ranjenih. Noćni lovec i flak-artilerija odstriljili su osam napadajućih bombašev.

27. marca: Na Kerču su nimške i rumunjske čete odbile napadajućega neprijatelja i mu zničile dvanajst tankov. Severoistočno od Taganroga su jače sile sovjetov u protinapadaju porinute najzad. Neprijatelj je imal visoke zgubitke. Letači su razbili spravljanje sovjetskih tankov na Kerču pak su razbili 19 transportnih vlakov na železniah. 253. pišačka divizija iz krajine Rajne

Razvitak gradišćansko-hrvatskih novin u drugoj polovici 20. i početkom 21. stoljeća

„Naš Tajednik” 1947.-1960.

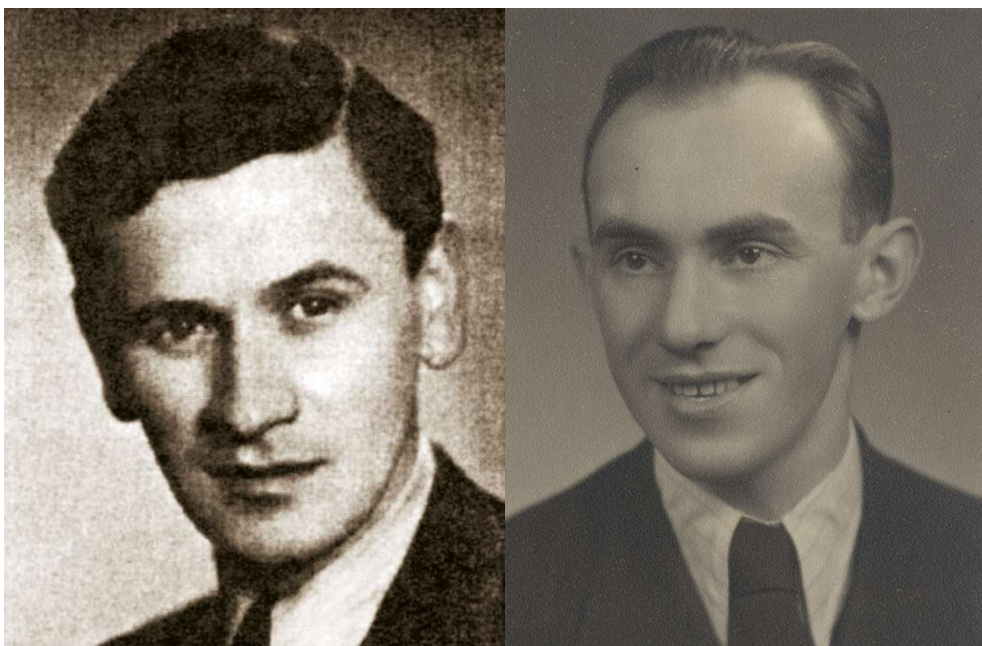
Po Drugom svjetskom boju je bilo teško ponovo inicirati izdavanje hrvatskoga tajednika. Rudolf Klaudus je u aprilu 1947. ljeta počeo privatno izdavati narodne novine za gradišćanske Hrvate pod imenom „Naše selo – Narodne novine Gradišćanskih Hrvata“ (Benčić 1985:115). Klaudusovom najavom se je ugodalo da će prekinuti izdavanje svojih novin čim se pojavu hrvatske svjetske novine (HN 2000/01:II prilog). Početkom 1947. ljeta je po inicijativi bivšega glavnoga urednika HN Franje Leopolda osnovano „Hrvatsko nakladno društvo“ (nadalje kratko HND) s čvrstom financijskom podlogom (usp. Emrić 1973:113, Emrić 1985:34). Cilji društva su bili izdavanje hrvatskoga tajednika i općenita literarna opskrba gradišćanskih Hrvatov s kalendari, časopisi i knjigami (Emrić 1973:113). Nakladno društvo je dalo novomu tajedniku ime „Naš Tajednik” (nadalje kratko NT) i je kanilo naslijediti tradiciju HN pri čemu su sadržajni cilji odgovarali onim iz HN (isto 113). Najvažniji motori i aktivisti NT-a i HND-a su Ignac Hrovat, duševni peljač nakladnoga društva, Franjo Leopold ki preuzima upravne zadaće i Dr. Fric Bintingier ki preuzima glavno uredništvo „Našega Tajednika“. NT u svojem razvitku nasljedjuje HN medbojnoga vrimenta sve do 1960. ljeta (Benčić 2010:49).

Izdavanje NT je počelo 31. maja 1947. ljeta po dozvoli posadnih sil u formatu A3 na 4 do 16 stran. Svaka stran je imala na početku po 4 stupce, od 1950. ljeta 3 stupce, a od 1956. ljeta se je opet vratilo na standardne 4 stupce (usp. Fennes 2000:240). Opseg jednoga broja je iznašao normalno 4 stran i se je do 16 stran mogao povišiti iako je samo jedan broj imao tako veliki opseg – posebno izdanje prilikom 60. rođendana dr. Lovre Karala, 1954. ljeta. Inače se je opseg pretežno pred Božići povišio na osam stran, a za druge jubileje na 12 stran.

NT se je tiskao u Tipografskom institutu u Beču, kade je i redakcija imala svoje sjedište. Do 1953. ljeta su se morali dva egzemplari novin predati komandaturam četirih opsadnih sil u Beču kako bi oni bili obavješteni i o problemi Hrvatov u Austriji (Schreiner 1984:59). Kontrolna funkcija i dozvola izdavanja novin su vjerojatno i razlogi zač hrvatski list ne izlazi pod istim imenom kot je to bilo za vrime nacionalsocijalizma. Naklada NT od 3500 do 4000 je polag Benčićevih podatkov (2010:49) bila prilično isto viskoka kot u vrimentu med dvimi boji. NT se je mogao abonirati kot svoji prethodniki kvartalno, na jedno ili pola ljeta, a djelomično se je prodavao i u gradišćanski trafika.

Podnaslov NT „Neodvisni Glasnik Gradišćanskih Hrvatov“ je opet označavao nadstranačku poziciju i želju novin za agiranje samo u smislu svih Hrvatov (usp. Emrić 1985:34). Prem se je opet naglasio nadstranački stav se je vrijeda, po prvom izdanju, morao zbog pitanja školskoga zakona boriti protiv nekih zastupnikov socijaldemokratske stranke (isto 34). NT se je jako zalagao za učvršćenje manjinskih prav u nadolazećem državnom ugovoru i se je tim kompletno razlikovao od tadašnje socijaldemokratske linije koj manjinska pitanja, tada, uopće nisu bile tema (isto 34). Zbog neprestanih diskusijov sa socijaldemokrati i njevi stranački novina „Burgenländische Zeitung“ i zbog činjenice da je NT zastupao pretežno zanimanja seljačkoga štiteljstva, a tim i indirekto zanimanje Narodne stranke, se nadstranački stav novin nije mogao držati (usp. isto 34). To se je najkašnje početkom 1950-ih ljet potvrdilo, kad je NT načinjao otvorenu izbornu reklamu za Narodnu stranku i tim već nije mogao tajiti svoje tendencije, svoj smir (isto 34d). Naslanjanje na Narodnu stranku je bilo skoro neophodno i zbog činjenice da je bivši glavni urednik HN dr. Lovre Karal bio član narodne stranke i zemaljski poglavar Gradišća od 1946. do 1956., a inicijator HND Franjo Leopold je od 1949. do 1960. ljeta bio zastupnik Narodne stranke u Zemaljskom saboru i se je ujedno skrbio za financiranje NT (usp. isto 35).

1960. ljeta su umrli Franjo Leopold i Fridrik Binting ča je Hrvatsko nakladno društvo diboko naranilo jer je pred svim Leopold sam obavljao sve organitorske posle i zadaće društva. Na duhovne svetke istoga ljeta se nakladno društvo kompletno novo strukturira i na širjem temelju, pod imenom „Hrvatsko štamparsko društvo“, novo osniva (nadalje kratko HŠtD). Zbog društvenih reformov slijedi i preustrojenje hrvatskih novin zbog čega NT svoje izdavanje završava 25. juna 1960. ljeta.

Dr. Fridrik Bintinger

Feri Sučić

Glavni uredniki

Dr. Fridrik Bintinger

Rodjen 27. februara 1913. ljeta u Malom Borištofu, jurist i jedan od glavnih inicijatorov Hrvatskoga Akademskoga kluba HAK, umro po dugoj bolesti 20. septembra 1960. ljeta. Bintinger je od početka NT sve do 1952. ljeta u poziciji glavnoga urednika i izdavatelja novin. U svojih pet ljet kot glavni urednik je na raspolaganje imao nekoliko suradnikov u uredničtvu, ali je najveći dio sadržaja ipak morao sam sastavljati, prepisivati ili prevoditi članke, držati kontakte s regionalnima ili selskima korespondenti i čak preuzeti potrebne zadaće korekture u tiska.

Prof. Feri Sučić

Rodjen 30. septembra 1918. ljeta u Velikom Borištofu, glavni i odgovorni u uredu odnosev s javnošću u Gradišćanskoj zemaljskoj vladi, značajna osoba u narodnoj muziki i tamburaškoj sceni, osvojio titulu profesora za svoje zalaganje za zemlju Gradišće. Sučić je preuzeo glavno uredništvo NT 15. februara 1952. ljeta. Od 15. izdanja iz 1958. ljeta, polag impresuma, najdemo Ivana Karala kot odgovornoga urednika ki je ali suprot Paleša preuzeo samo nominalnu funkciju do konca izdavanja NT.

Sadržaji

NT se je pretežno bavio istim sadržaji kot njegov prethodnik HN tako da i ovde manjinska pitanja, politika, gospodarstvo, kultura i samosvist sadržajno stoju u prvom planu. Manjinska politika u NT doživljava vrhunac ča se more povezati s pregovori oko Austrijanskoga državnoga ugovora iz 1955. ljeta, potpisivanjem istoga i izvršenjem ili ne-izvršenjem Članka 7. Uz manjinsku politiku i prava narodne grupe broju i druge političke – zemaljske, državne i internacionalne – teme med primarne sadržaje NT. Uza to tvoru i literatura, pred svim opet pjesmice, romani i visti osnovni sastav sadržaja.

U pobojni ljeti se čuti velika potražnja za predjelanjem događajev i neprilik Drugoga svitskoga boja, ča predstavlja tematski dio nekih člankov. Tako se je u neki članki izvještavalo na primjer o strahu gradišćanskih Hrvatov pod nacional-socijalizmom, ali općenito gledano, ovo vrime predjelava premalo događajev i doživljajev. Za takove teme NT vjerojatno nije imao vrimena jer se je politički konflikt izmed socijaldemokratske (SPÖ) i narodne (ÖVP) stranke počeo jur od 1947. ljeta tematski zavljučiti u hrvatski tajednik. S tim povezano se je NT posvetio i školskomu pitanju Gradišća. Iako je politika predstavljala jednu od glavnih tematikov NT izrazito malo izvještava o politički situacija susjednih zemalj ili o postavljanju Željeznoga zastora.

Rubrike

Iako je NT imao samo mali broj glavnih rubrikov ko se one pojavljaju djelomično redovito. Med glavne rubrike se broju, uz naslovnicu s glavnim člankom, nekoliki popratni članki i komentar na desnoj strani naslovnice. Pravoda komentar predstavlja apsolutnu inovaciju jer su se u njemu mogli izraziti kritični prinosi i mišljenja.

Nadalje, med glavne rubrike, broju: „Ča je novoga širom svita“, „Iz Gradišća“ kašnje „Domaće novine“ i roman. Moralo je biti čuda problemov oko rubrike kratkih regionalnih visti, prije zvane „Domaći glasi“, sada „Iz Gradišća“, a kašnje preimenovane u „Domaće novine“: uočljivo je, da je tiskano jako malo visti iz regijov.

Uz daljnje, neredovite rubrike NT, broju se sljedeće rubrike ke su poznate iz HN i čiji je osnovni koncept preuzet: „Za naše male“, „Gospodarstvo“ i gradišćanskohrvatske pjesmice. Inovacije med neredoviti rubrika predstavljaju „Šport“, „Ovo i ono“, „Za zabavu“, „Malo šale“, „Od tajedna do tajedna“, „Jezični kut“, „Historični kut“, „Književni kut“ i „Znate li?“. Pred svim su rubrike „Šport“ „Jezični kut“ i „Znate li“ bile apsolutno nove i mjerodavne za NT. Športski članki pretežno izvješčuju o nogometni utakmica gradišćanskih nogometnih klubov i austrijanske zemaljske lige. Uzato se moru najti i prinosi o vaterpolu, stolnom tenisu i drugi sportski

vrsti. Športski članci se od 1947. ljeta javljaju redovito, od 1951. ljeta opet jako neredovito, djelomično samo u kratki članci na zadnjoj strani, a 1957. ljeta kompletno zginu iz NT.

Poučni članci iz područja dijalektologije, leksike, gramatike, ortografije i interferencije gradišćanskohrvatskoga jezika predstavljaju tematski krug jezične rubrike „Jezični kut”. U srodni rubrika „Historični kut” i „Književni kut” sastavljaju se istotako znanstvene teme odgovarajućih stručnih područjev.

„HRVATSKE NOVINE“ 1960.-1978.

Po gubitku Bintingera i Leopolda se Hrvatsko nakladno društvo pretvara i novo strukturira 7. juna 1960. ljeta u Hrvatsko štamparsko društvo zbog čega i NT doživljava prestrukturaciju: slijedila je renesansa Hrvatskih Novin iz vremena med dvimi boji s preuzimanjem imena „HRVATSKE NOVINE“ i gesla „Sloga je moć“ (usp.: Fröhlich 1995:16d). Prvobitni cilji štamparskoga društva su polag statutih, izdavanje periodičnih časopisov i ostalih publikacijov za hrvatsko stanovništvo Gradišća med ke broji i izdavanje jednoga hrvatskoga tajednika i barem jedna publikacija knjige u ljetu na hrvatskom jeziku (isto 18).

Prvo izdanje novih HN izlazi 2. jula 1960. ljeta. U jednom od prvih izdanj se u jednom komentaru pojavljuju cilji novih HN i HŠtD-a:

„Svaki početak je težak, [...] Ravno u ovom času, kad su naša sela otvorena i na milost i nemilost predana povodji nimške štampe, radia i televizije, moramo i mi sami združiti čim jače sve naše narodne sile za sveti cilj: održanje naše narodnosti. U tom nas more silno pomagati čim jača štampa na vlastitom jeziku.“ (HN 1960/8:1d)

Novine izlazu redovito subotom (od 1973. petkom), najprvo u formatu A3 u opsegu od četiri do osam stran, na svakoj po četiri stupci. Standardni opseg iznaša četire strane, a za posebne prilike mogao se je povišiti na osam stran. Općenito se nove HN ne razlikuju u layoutu i u organizaciji od Našega Tajednika: novine se i nadalje tiskaju u Tiskarskom institutu u Beču, a mjesto izdavanja ostaje u Željeznu.

Tendencije za modernizaciju layouta se do 1967. ljeta ne moru opaziti. HN na tom području i nadalje slijedu svojega prethodnika, iako se moru izviditi novi sadržajni razvitki. 1967. ljeta se provodi mala reforma: format novin se minja na A4, a opseg iznaša osam standardnih stran, na svakoj po 3 stupci. Povišenje opsega do 28 stranic je bilo moguće za posebne priredbe, pred svim za crikvene blagdane, jubileje ili po upeljanjoj ljetnoj pauzi.

Subvencija u iznosu od 40.000 šilingov iz ljeta 1975. je osigurala i dalje izdavanje novin.

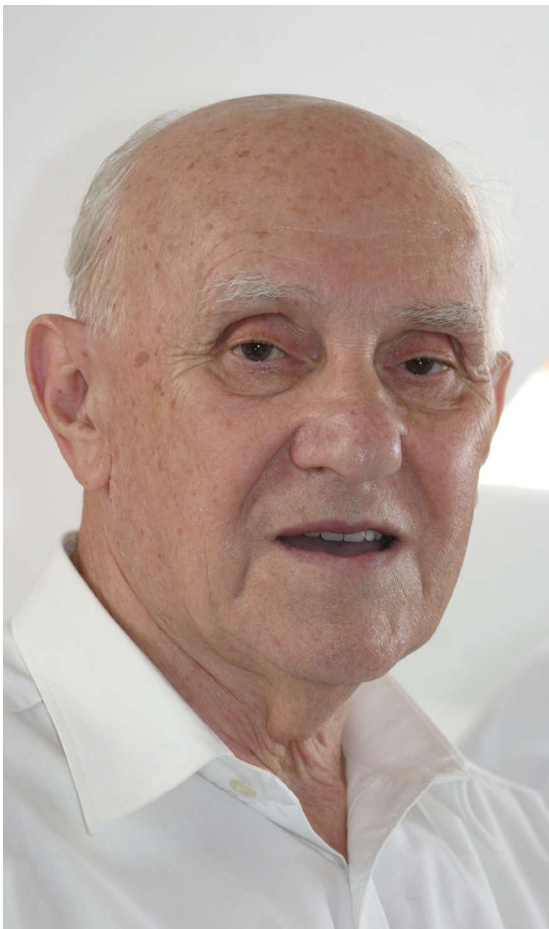
Ferenc Buzanić (1984.)

foto: Petar Tyran

Broj pretplatnikov novih HN ostaje konstantan i iznaša oko 3500 iako se cijena novin u ovom vremenu podvostručava (usp. Benčić 2010:50). Zbog financijskih suženj izostaje i općenita modernizacija iako se žurnalizam u većinski jeziki, kroz radio i televiziju, znatno širio i modernizirao. Sličan razvitak čedu HRVATSKE NOVINE stopr doživiti koncem 1970-ih ljet.

Izvanredno je izdavanje jednih novin za dicu ke se pojavljuju 1970. ljeta kot prilog u HN. „HRVATSKE NOVINE za dicu“ ali pojavljuju se samo jedan jedini put i to 11. julija 1970. ljeta (Benčić 1985:153).

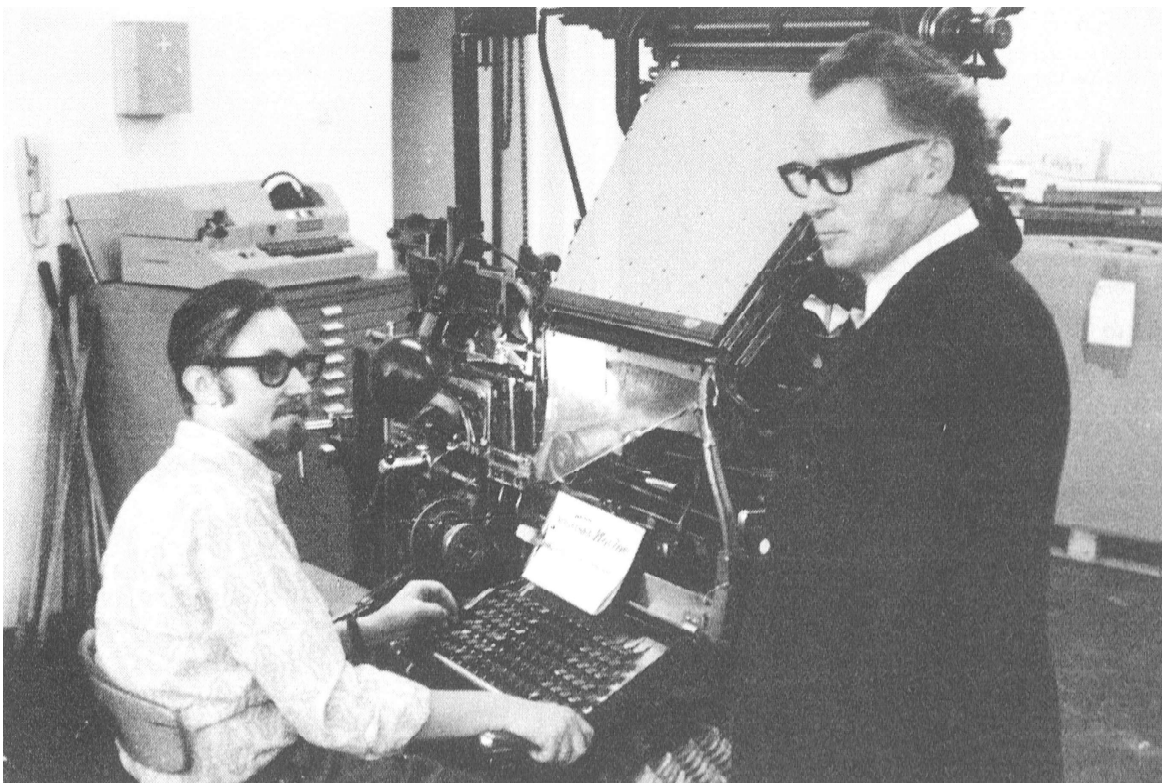
Drugi pokušaj izdavanja novin za dicu slijedi 6 ljet kašnje: „Radost“ od 1976. do 1984. ljeta, izlazi isto kot prilog u HN i sadržava pedagoški pripravljene članke za hrvatske školare u starosti od 10 do 14 ljet ki služu i kot školsko štivo (isto 157).

Prof. Feri Sučić

Mag. Robert Sučić

Tome Schneider i slagar na olovu g. Saček u tiskari Rötzer u Željeznu

Glavni urednici

Prof. Feri Sučić

Glavni urednik NT po preimenovanju novin od 1952. ljeta preuzima glavno uredništvo, a u istoj poziciji ostaje do male reforme 1967. ljeta. Karlo Preč 1968. ljeta piše članak o Sučiću u kom piše o njegovom djelovanju kao cilj novin i ističe njegove članke za zanimanja i zadaće naroda (HN 1968/6:1,3). U impresumu novin Ferija Sučića ne moremo najti kao odgovornoga urednika. Namjesto njega je napisan Ivan Karal, opet samo u nominalnoj funkciji.

Sučić se je držao u pozadini novin, tako i njegov potpis rijetko nalazimo u novina, ali namjesto toga njegove inicijale ili bezbrojne pseudonime nalazimo kot „Borić“, „Octak“ ili „Kopriva“ (usp. isto 3).

Po 16 ljeti Sučić 7. maja 1967. ljeta glavno uredništvo predaje Robertu Sučiću.

Mag. Robert Sučić

Rodjen 26. septembra 1940. ljeta u Beču, prvi plaćeni sekretar Hrvatskoga kulturnoga društva, autor i voditelj Austrijskoga kulturnoga foruma u Zagrebu. Robert Sučić preuzima glavno uredništvo za vrime opisane male reforme novih HN i mijenjanja formata, zbog čega se razvijaju nove sadržajne tendencije: za vrime njegovoga uredništva pokušava se uključiti mladinu. Po prvi put i hrvatske relevantne teme stoju vidljivo u prvom planu, med njimi pred svim kulturne, folklorne teme koje se od toga trenutka manifestiraju u novina. Robert Sučić je u impresumu novin naveden kot sadržajno odgovorni urednik i na svojoj poziciji ostaje oficijelno do 16. januara 1971. ljeta. Uredništvo napušta u jesen 1970. ljeta za nastavak svojih studijev (usp. HN 1971/11:5).

Tome Schneider

Rodjen 5. marca 1932. ljeta u Uzlopu, činovnik, peljač službene poštanske blaganje, umro 24. marca 2010. ljeta u Željeznu. Schneider preuzima glavno uredništvo od jeseni 1970. ljeta s iskustvom na literarnom i žurnalističkom području. Od 1952. do 1956. ljeta je odgovorni urednik hrvatskoga časopisa „Naša Domovina“, sudjeluje pri sastavljanju kalendara „Ognjišće“, a od 1967. ljeta djeluje kot korektor i suradnik uredništva HN. Polag vlastitih izrekov (HN 1978/34:4) preuzima glavno uredništvo samo provizorno pod pritiskom daljnijega izdavanja pokidob po Robertu Sučiću nima planiranoga nasljednika. I Schneider se, kot i drugi, oficijelno ne vodi u impresumu novin. Namjesto njega je Demetar Sučić nominalno glavni urednik HN do 1. septembra 1978. ljeta kada je Schneider iz zdravstvenih uzrokov prisiljen predati glavno uredništvo (isto 4).

*Odborna sjednica HŠtD-a u HKD-u u Željeznu; s lijeva: Feri Sučić, Štefan Emrich, Robert Hajszan, Mirko Berlaković, Nikola Benčić, Štefan Zvonarić i Klaus Čenar (1984.)
foto: Petar Tyran*

Sadržaji

U novi HN se moru izviditi dva sadržajna trenda: s jedne strane preuzimanje sadržaja NT s kulturnim težišćem med ko broju, pred svim, izvještaji o aktivnosti tamburaških društava. S druge strane se more prepoznati forsiranje hrvatskih tema na područji samosvisti, kulture, zajednice i manjinske politike male reforme. Folklor je u sadržaju novin od 1971. ljeta tako jako zastupan kot još nikada prije zbog čega su se drugi sadržaji porinuli na stran ili su zginuli. Med zadnje broju poljoprivredni i gospodarstveni sadržaji i općenite političke teme. Izvješćivanje iz Hrvatske, pretežno se govori o putopisi folklornih grup, se je opet povišilo.

Daljnje osnovno načelo sadržaja se je objavilo u HN: svaki ima pravo objaviti članke i izvješćaje u HN pri čemu se mišljenje autora ne mora slagati s mišljenjem uredništva (Berlaković 1984:119).

Slike i fotografije se u HN pojavljuju sve već. Pri tom moremo opaziti da se od 1973. ljeta sve već najdu aktualne fotografije priredab, a općenito je broj fotografijov znatno veći suprot broja fotografijov u NT.

Rubrike

Rubrike novih HN ponajprvo sliču rubrikam prethodnih novin ča se do 1969. ljeta principijelno drži. Jedini dodatak predstavlja minjajuća rubrika „Za naše...“, Različne teme se dilu na grupe štiteljstva i po njimi imenuju, kot na primjer: „Za naše male“, „Za naše školare“, „Za naše seljake“, „Za naše vrtljare“, „Za naše vinogradare“, „Za naše majke“, „Za naše domaćice“, „Za naše nove automobiliste“ i druge. Tim su se prekrile teme iz različnih područjev: pripovitke, romani ili pjesmice sve do znastvenih ili tehničkih izvješćajev ili moralno-poučnih člankov.

Komentar „Ljudi dragi!“ se od 1974. ljeta redovito javlja, a potom popušća. I športska rubrika se od 1974. ljeta ponekad javlja pod imenom „Nogomet“ ili samo „Sport“.

Prava inovacija se javlja koncem 1977. ljeta: rubrika „Ljudi“ ka predstavlja jedan način komentara u kom se uglavnom opisuju doživljaji gradišćanskohrvatske mladine na zabavnom i lahkom načinu.

„HRVATSKE NOVINE“ 1978.-2010.

Tehnički napredak i modernizacija činu daljnju podjelu u povijesti razvitka HRVATSKIH NOVIN u radzoblju od 1978. do 2010. ljeta. Najmladje vrime HRVATSKIH NOVIN je obilježeno pred svim eksperimentalnim prestrukturiranjima sve do današnjega izgleda novin. Vizualni razvitak se odnosi na subvencije i financijsku potpomoć koje je HŠtD dostalo i podizanje tehničkih mogućnosti. Od 1978. ljeta se HN tiskaju offset, a fotoslog je zaminio olovni slog. Layout naslovnice se minja u istom ljetu: po prvi put se najde logo kombinacije slov HN na prvoj strani zbog čega se stvori i već mjesto za tekst ili dodatne slike. Ljeto 1978. u kratkom vrimenu u razvitku HN zbog velikoga broja promjenov, uz optične i sadržajne, predstavlja najveće inovativno ljetu.

1979. ljeta se je za veću ponudu informacije standardni opseg povišio na 12 stran, ali 1980. ljeta se je opseg zbog financijskih poteškoć opet morao smanjiti na 8 stran. Layout naslovnice se je 1982. ljeta ponovo malo preminjio – od tada najdemo opet ispisano ime novin s geslom na njevom zaglavlju.

Ondašnji podnaslov „Glasnik Gradišćanskih Hrvata“ se je 1983. ljeta zaminjio gradišćanskohrvatskom varijantom genitiva množine riči /Hrvat/“ i od onda glasi „Glasnik Gradišćanskih Hrvatov“, ča se more povezati s publikacijom prvoga gradišćanskohrvatskoga rječnika 1982. ljeta.

Daljnja prestrukturiranja novin se izvršavaju od 1985. ljeta: layout naslovnice se ponovo minja kako bi glavni članak došao već do izražaja, a broj stupcev iznaša četire stupce kako bi se olakšao prelom novin i stavljanje naslovov (HN 1985/2:2). Istoga ljeta se na nimškom jeziku tiska „Objava o osnovnom usmjerenju periodičnoga medija“:

„Die Wochenzeitung „HRVATSKE NOVINE“ ist ein sowohl parteipolitisch als auch konfessionell unabhängiges Blatt für alle Kroaten des Burgenlandes. Sie setzt sich für die Erfüllung der Minderheitenschutzbestimmungen ein, tritt Assimilationsbestrebungen aller Art entschieden entgegen, fördert die sprachlich-kulturelle Entfaltung der kroatischen Volksgruppe und versteht sich daher auch als Instrument der Erwachsenenbildung.“

„Tajednik „HRVATSKE NOVINE“ su stranačko-političko neodvisne i vjersko neodvisne novine za sve Hrvate Gradišća. One se zalažu za izvršenje svih odbredab za čuvanje manjinskih prav, se odlučno suprostavljaju svim asimilacijskim nastojanjima i gaju jezično-kulturni razvitak hrvatske narodne grupe zbog čega se vidu i kot instrument obrazovanja odraslih.“

Podnaslov se u istom ljetu 1985 opet malo minja i glasi „Tajednik Gradišćanskih Hrvatov“.

Metoda takozvanog desktop-publishinga i nabava kompjuterov od 1994. ljeta predstavlja ponovni tehnički napredak, uz ča se navještava dodatna sadržajna reforma, ka se polako počinje razvijati. Urednički tim HN se u smislu ove reforme isto širi tako da su zaposleni urednici za pojedine rubrike.

*Odborna sjednica HŠtD-a u domu HŠtD-a u Željeznu; s lijeva: Tome Krojer, Demetar Karall, Joško Greiner, Tome Schneider, Martin Cirković, Vlado Vuković, Mirko Berlaković i Klaus Čenar
foto: Petar Tyrana*

U ovom razdoblju modernizacije HN, početo od 1980. ljeta, se bezbroj minjanj polako pretvara u današnji izgled Hrvatskih novin, ki je od 1997. ljeta poznat po izgledu i strukturi, a HN daje svoj zaštitni znak.

Opseg novin se je od početka 1980-ih ljet isto povećavao od početnih 8 na 24 ili 28 standardnih stran. Dosadašnji vrhunac u opsegu novin predstavlja izdanje broj 1-2 iz 2000. ljeta od 48 stran uključujući četverostrani prilog. Prvo izdanje tiskano u farbi i na sjajnom papiru se je pojavilo 1997. ljeta. Potom se samo pojedine strane, med njimi naslovnica, tiskaju u boji. Stoprv krajem 2000.-ih sve strane izlazu u farbi.

Broj pretplatnikov HN iznaša početkom 1980-ih ljet malo manje od 3000 i se polako ali povećava. 1999. ljeta naklada iznaša oko 3400 brojev, a udio pretplatnikov tada leži kod 3150 (Wiener Zeitung 1999:[online]). Polag glavnoga urednika Petar Tyrana (isto [online]) tajednik ima šacanih 15.000 do 18.000 štiteljev, ča se pomoću empirskih podatkov more izračunati.

Glavni uredniki

Jurica Čenar

Rodjen 25. augusta 1956. ljeta u Dolnjoj Pulji, pisac i suradnik hrvatske redakcije ORF-a Gradišće od 1982. ljeta, član Društva hrvatskih književnika, član austrijanskoga P.E.N. kluba, čašćen austrijanskom nagradom za literaturu i publicistiku (Benčić 2000:241). Čenar glavno uredništvo HN preuzima 8. septembra 1978. ljeta od Tome Schneidera i je prvi namješćeni, puno-zaposleni glavni urednik HN (usp. HN1981/12:2). U Čenarovo vrime se HRVATSKE NOVINE znatno moderniziraju i minjaju ča potiče iz mlade vitalnosti i energije tadašnjega 22-ljetnoga Čenara. On novinam u najkraće vrime otvara bezbroj idejov, konceptov i sadržajev čim je pelja u različne smjere. Zbog financijskih poteškoćov štamparskoga društva, Čenar početkom 1981. ljeta napusti uredništvo (usp. Fennes 2000:241).

Jurica Čenar

Tome Schneider

Petar Tyran

Tome Schneider

Po pauzi većoj od dvih ljet se Schneider 27. marca 1981. ljeta vraća u uredništvo. On novine opet malo minja, pred svim Čenarovu novu podjelu rubrikov, vjerojatno iz tehničkih i vrimenskih uzrokov, opet vraća u stanje svojega prvoga perioda uredništva. Schneider, ki se opet ne javlja u imepresumu novin, uredjuje novine do početka 1984. ljeta i to uz pomoć Petra Tyrana jur od kraja 1983. ljeta.

Petar Tyran

Rodjen 27. oktobra 1955. ljeta u Novom Selu, pisac i puno-zaposleni glavni urednik HN, član Društva hrvatskih književnika od 1988. ljeta, od 1989. ljeta član austrijanskoga P.E.N. kluba, jedan od glavnih pokretačev novijih političkih i kulturnih strujanj u HAK-u (Benčić 2000:287). Petar Tyran je na žurnalističkom polju mogao jur sakupljati iskustva jer je od 1978. do 1983. bio glavni urednik kulturnoga časopisa „Pokus”, ki je predstavljao prvi pokušaj izdavanja gradišćanskohrvatskoga časopisa, europskoga ili barem austrijanskoga formata (isto 286). To uredničko djelovanje ga 1984. ljeta konačno vodi do HN kade je do danas glavni odgovorni urednik za izdavanje hrvatskih novin. Tyran je takozvana „živa subvencija“ HN – njegovo službeno mjesto je po dvi tretine subvencionirano od ministarstva za naobrazbu, a po jednoj tretini od zemlje Gradišće (Wiener Zeitung 1999:[online]). Uz funkciju glavnoga urednika – Tyran piše oko 70 do 80% člankov sām – je odgovoran za layout, lektoriranje i korekturu novin (isto [online]).

Petar Tyran je znatno uticao na razvitak Hrvatskih novin jer im je jasno i odlučno odredio novi smir i put za suvrimeni i moderni tisak narodne grupe (Benčić 2000:287). Posebno se mora istaknuti Tyranovo službeno djelovanje na području povezivanja gradišćanskohrvatskoga naroda, pred svim po padu željeznoga zastora. U 2021. ljetu za svoje djelovanje odlikovan je »Srebrnim časnim odličjem Zemlje Gradišće« a u 2022. »Zlatnim časnim odličjem Republike Austrije«. Domaća Općina Novo Selo mu je 2023. dodilila »Časno gradjanstvo«.

Sadržaji

Sadržaji HN od 1978. do 1997. ljeta

Sadržajni smir HN se je modernizacijom proširio na skoro sve sloje gradišćanskohrvatskoga života. Najvažnije teme predstavljaju manjinska politika i manjinska prava, identitet – prvi put se rič „identitet“ spominje 1979. ljeta u HN – gradišćanskohrvatski mediji, big iz sela i različne teme iz područjev kulture i folklora. I vjerske teme, ke su pred tim gledane samo kot marginalna tema, od 1984. ljeta opet nalazu svoje mjesto u HN. Glavni urednici su se za ovo vrime očividno sve već pitali ča i za koga pisati u Hrvatski novina kako kaže bezbroj takovih člankov. Rezultati ovoga pitanja su načinjeni odnosno inicirani analizom ili provedbom pitanj vezanih uz sadržaj Hrvatskih novin. Predjelanje vrimenta nacionalsocijalizma i tadašnje sudbine gradišćanskih Hrvatov se od kasnih 1980-ih ljet puno puti konkretizira uz druge povijesne teme.

Od 1989. ljeta su se pridružile dvi nove sadržajne tendencije: dvojezičnost ili dvojezični odgoj i pad željeznoga zastora i moguće povezivanje svih gradišćanskih Hrvatov. Pred svim se spoj osobito forsira od 1989. ljeta, ča u istom vrimenu potvrđuju brojni članki iz ugarskih ili slovačkih sel. Čini se, da su se pokušavala nadoknaditi prošla desetljeća. Početkom 1990-ih ljet literarni sadržaji u HN gubu na vridnosti zbog čega se po prvi put u cijelom 1990-om ljetu nije pojavio roman. U sljedeći ljeti se roman, opet djelomično najde do 1995. ljeta, kada nestaje iz Hrvatskih novin. Roman se je djelomično nadomjestio pripovitkami ili kratkimi pričami a u svakom ljetu se najde sve veći broj pjesmic. Gradjanski boj u Jugoslaviji i borba za nezavinost Hrvatske su 1991. i 1992. ljeta puno puti tematizirani. Prosjek slik i fotografijov je za razliku od prethodnih razdobljev od 1979. ljeta eksplodirao, onda se je i nadalje povišio tako da pred svim fotografije predstavljaju stalan i neophodan dio HN. Od 1980-ih ljet se redovito najdu foto-stranice ča 1994. ljeta rezultira zapeljanjem „Duplerice“ s različnima fotografijama na nutarnjoj duplerici novin. U istom ljetu se pri generalnoj sjednici štoparskoga društva prezentiraju rezultati znastvene studije „Navada čitanja novin kod pretplatnikov Hrvatskih novin“. Iz ove studije je izvadjena sljedeća rang-lista, ljestvica ka kaže najobjubljenije teme štiteljev:

Pri rezultati študije se je napomenulo da starji štitelji intenzivnije čitaju dokle mladji pretplatniki čitaju selektivnije. Savjetovalo se je da se sadržaju i layoutu HN da nova orijentacija ka bi zbudila i interes mladine (HN 1994/16:3, Buranić/Čenar 1994:18).

Realizacija studijskih rezultatov i spoznanj iz diskusijov oko studije je djelomično provedena u sljedećem ljetu s planiranimi regionalnim strani, povišenjem štoparskoga izvješćavanja, redovitimi prilogi za školare, literaturom i jednim misečnim prilogom na aktualnu temu. Pred svim je ova sadržajna reforma načinjila temelj za sadržajno oblikovanje novin, ko je od 1997. ljeta karakteristično za HRVATSKE NOVINE.

Sadržaji HN od 1997. do 2010. ljeta

Sadržaji HN se od 1997. ljeta najvećim dijelom usmiravaju po studiji o pretplatnici, a postoji samo mali broj temov o ki se nije pisalo u novina.

Sadržajna težišća predstavljaju manjinska politika, kulturne i regionalne visti – sve teme skoro isključivo informativnoga karaktera. Diskusije se u ovo vrime smanjuju zbog čega nestaje i ono malo kritike u HN.

Opaziti se more djelomična segregacija novinskih sadržajev jer se pretežno samo pojavljuju teme hrvatskih polazišćev – austrijski ili svitski sadržaji se najvećim dijelom izostavljaju. Teme iz „stare domovine“ Hrvatske dostaju sve veće značenje i imaju svoje stalno mjesto u HN. Ov razvitak se s jedne strane mora pozitivno ocijeniti pokidob se je izvršilo jačanje hrvatskih sadržajev, a tim i manjinske samosvisti u cjelini isto kao i jačanje informativnih vezov prema materinskom narodu. S druge strane se segregacija sadržajev more ocijeniti negativno jer se kroz masovno-medijski razvitak u većinski jeziki sadržaji u HN izoliraju i velikim dijelom koču moderno spajanje na svitske dogodjaje na gradišćanskohrvatskom jeziku. Ipak se mora naglasiti masivan rast sadržaja novin u ovom radzdooblju za razliku od svih dosadašnjih prethodnikov.

Rubrike

Od ovoga razdooblja hrvatskih novin nestabilan sastav rubrikov nalazi svoj konac i se do današnjega izgleda razvija u tri faza.

Prva faza počinje 1978. ljeta minjanjem glavnoga uredništva 1978. ljeta pri čemu dolazi do kompletnoga preobražaja rubrikov. U drugoj fazi od 1982 su se rubrike vratile u svoj izvorni izgled pred 1978. ljet, a konačno od 1984. ljeta s Petrom Tyranom počinje polaki razvitak do današnjih rubrikov. Sve ove faze su obilježile današnji sastav rubrikov u HN. Jednu od najvažnijih rubrikov Tyran odmah 1984. ljeta minja od pisam štiteljev u svoj komentar: „Moje mišljenje“ ki postaje jednom od najvažnijih rubrikov HN jer se najveći dio ostalih sadržajev sastoji iz čisto informativnih odnosno dokumentarnih sadržajev. 1989. ljeta se pojavljuju dodatni kratki komentar na naslovnoj stranic. Istoga ljeta se javlja komentar „Naš Jure misli“, kašnje preminovan u „Naš Piloradić misli“, ki predstavlja humorističan, ironičan kratak komentar o politički, kulturni ili aktualni tema. Ime Piloradić po smislu znači pijanac, osoba ka rado pije, ali je ujedno i igra riči s imenom najpoznatijega gradišćanskohrvatskoga pjesnika Miloradića.

1992. ljeta se je po prvi put objavio gradišćanskohrvatski cartoon pdnsno karikatura autora Petra Palkovića (i to do dana današnjega; nsp. ur.).

Najveći dio prestrukturacije rubrikov se je proveo po studiji o pretplatnici 1994. ljeta ča vodi do današnjega izgleda HN sa sljedećimi glavnimi rubrikami:

Komentar na glavnoj strani, „Moje mišljenje“, „Politika“, „Manjinska

politika“, „Naš Piloradić misli“, karikatura ili cartoon, „Životni stil“, „Naša Duplerica u Hrvatski novina“, „Domaći glasi“, „Pišu nam“, „Vjerska stranica“, „Kalendar priredab“, „Šport“ ili „Gradišćanski Šport“ i zadnja stran sa slikom tajedna, programom hrvatskih emisijov, humorom i izrekom tajedna.

Odgovorna za rubriku „Životni stil“ je od 1995. ljeta (do 2019.; nap. ur.) urednica Agnjica Schuster. Rubrika uz glavni članak sadrži i komentar koga Schuster objavljuje pod pseudonimom „-ica“ i podrubrikom „Ste znali?“, ka edukativnim i informativnim načinom odgovara na različna pitanja.

Za rubriku „Šport“ je od 1995. ljeta odgovoran Rudi Berlaković ki pretežno piše o nogometni igra gradišćanskohrvatskih momčadi u tipičnom žuranlističkom načinu športskoga izvješćavanja. Redovito sastavlja i članke o hrvatski športski klubi i različni športski vrsta.

Od konca 1997. do 1999. ljeta izlazu i posebne rubrike za mladinu za ke su odgovorne mlade urednice. Ove rubrike su pod imeni „Za mladinu“ ili „Omladinsko gibanje“, kašnje „Omladinski pokret“. Sadržavaju pred svim općenite teme za mladinu, reportaže i izvještaje o priredba s velikim zanimanjem mladine.

Joško Preč sastavlja od 1998. ljeta (do 2012., nap. ur.) tajedne prinose za „Vjersku stranicu“. Uz druge odgovorne, za HN su brojile odnosno o dandas broj (uz druge): Rosemarie Stagl, Barbara Leeb, Ingrid Klemenčić (uprava, korektura, urednica), Andrea Kliković (uprava i korektura), Peter Palković (karikature) i Antonel Pranjić (editiranje HN).

Uz glavne rubrike današnjih HN nalazimo i brojne minjajuće rubrike med ke broju na primjer „Hrvatska i GH“, „Pravo i medicina“, „Književnost i kazališće“, „Scena i folklor“, „Povijest i kazališće“, „Stranica štiteljev“ i druge.

Ov sastav rubrikov u HN nudi široki spektar interesantnih temov. Podjela rubrikov i općenita struktura novin su u medjuvrimenu po nekoliko minjanj postale čvrsti sastavni dio HN ke znatno obilježavaju izgled novin. Zbog toga da postoju glavne rubrike i mogućnost upeljanja minjajućih rubrikov je uredničko djelovanje olakšano jer se pojedine rubrike po potribi moru minjati.

Internet izdanje

Dodatno se, uz tiskano izdanje, HN od 10. maja 1998. ljeta objavljuju i u internetu. Uzroki za internet izdavanje novin su znatan razvitak interneta, razvoj internet stranic austrijanskoga novinarstva, narodno-povezivajuća funkcija interneta i očekivano proširenje HN med gradišćanskohrvatskom mladinom (HN 1998/15:5).

Web-adresa novin www.hrvatskenovine.at je ujedno i adresa Štamparskoga društva. Pri uvodjenju internet izdanja postojala je i nimška verzija za

Odborna sjednica HŠtD-a 28. 2. 1986. ljetu u domu HKD-a u Željeznu; s lijeva: Edo Osredečki, Jurica Čenar i Klaus Čenar

foto: Petar Tyran

informiranje većinskoga naroda. Ova namjera se je realizirala samo do oko 2002. ljeta jer se zbog tehničkih i djelomično financijskih razlogov nimška verzija nije mogla nastaviti (Tyran: intervju). Za online izdavanje HN i prijevod na nimški jezik je do 2002. ljeta bio odgovoran Rajmund Wagner. Internet izdanje je izašlo jur jedan dan prije tiskanoga izdanja, ali u reduciranom opsegu. Online su se objavili svi aktualni glavni članci iz rubrikov „Visti“, „Moje mišljenje“, „Kalendar događajev“, „Književnost“, „Crikva i vjera“, „Životni stil“, „Šport“ i karikatura.

Do 2010. ljeta se, suprot tiskanoj verziji, u internet izdanju novin ne nalazu slike ili fotografije. Prilikom stoljetnoga jubileja novin se je i internet izdavanje prestrukturiralo i pojavilo u novom layoutu. Dodatno se, početo od 2011. ljeta, HRVATSKE NOVINE redovito javljaju u socijalni mriža Facebook i Twitter. Odgovorni za internet izdanja su Antonel Pranjić i njegov sin Mihael Pranjić.

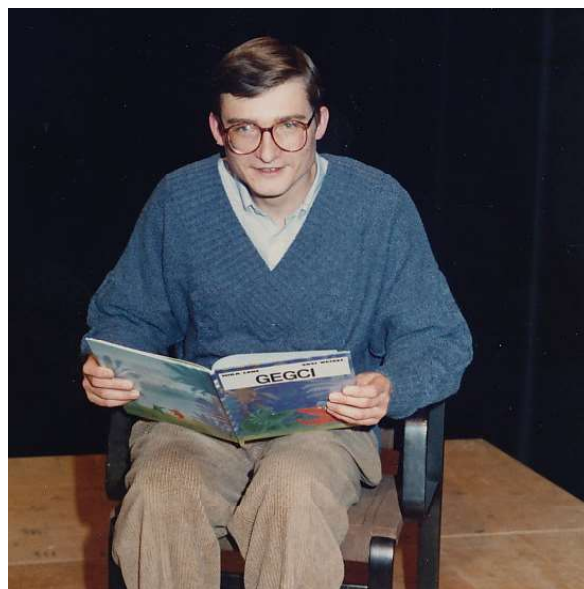
Prezentacija zbirke Blazovićevih pjesam »S licem prema narodu« u ORF-studiju u Željeznu; s lijeva: Augustin Blazović, Nikola Benčić i Marija Šumić (1987.) foto: Petar Tyran

Autor romana »Čuška« Mate Kočić i Mirko Berlaković (1988.) foto: Petar Tyran

Prezentacija knjige Ivana Blaževića »Proza« u Uzlopu; Ivan Rotter (1988.) foto: Petar Tyran

Prezentacija slikovnice »Gegci« u izdanju HŠtD-a u ORF-studiju u Željeznu. Marko Vuketić je presadio na gradišćanskohrvatski (1988.) foto: Petar Tyran

Jezične tendencije u razvitku Hrvatskih novin i njev uticaj na jezik gradišćanskih Hrvatov

Jezične tendencije u razvitku Hrvatskih novin do 1942. ljeta

Od početka do 1942. ljeta se u Hrvatski novina koristi isključivo dijalektalno, etimološko pisanje (usp. Kuzmić 1985:46). Krajem 19. stoljeća je preuzimanjem Gajice stvoren značajan napredak, kroz ča sve gradišćanskohrvatske publikacije izlazu u prilično složnom pisanju (usp. Weilguni 1984:168). Početkom 20. stoljeća je gradišćanskohrvatski književni jezik bio jur toliko razvijen da je do neke mjere mogao odgovarati društvenimi potriboćami (Hadrovics 1974:54, cit. po Kuzmiću 1985:44).

Jednak književni jezik i nastojanje ove tematike za vrime „Naših Novin“ još ne stoji na diskusiji, već suprotno: 1910. ljeta izlazi članak „S kakovim pravopisom neka pišemo?“ u kom se naglašuje da svaki piše kako mu je volja (NN 1910/33:6). Ipak ov članak daje praktične savjete kako dijalektalno pisati:

Diskusija o složnom književnom jeziku se probija stoprv početkom izdavanja HRVATSKIH NOVIN od 1922. ljeta. Jur u drugom izdanju, Ivan Dobrović jednim njegovim člankom, dosadašnje dijalektalno pisanje stavlja u pitanje (HN 1923/2:2). On potribuje složni oblik pisanja, jer inače školske knjige već nećedu biti tiskane (isto 2). Pri toj realizaciji neka služi Miloradićeva gramatika iz 1919. ljeta kot temelj, a Dobrović potribuje i formiranje jezične akademije ka neka se ovimi tematikami konkretno bavi.

Preuzimanjem glavne redakcije kroz Feržina se i drugi elementi moderne frazeologije i terminologije novoštokavskoga jezika počinju probijati u HRVATSKE NOVINE. Na isto štitelji počinju predbacivati redakciji da piše nerazumljivo, slovački, ne tako kot se u seli govori. Ignac Horvat je našao poseban odgovor na ovu kritiku naroda i je 1937. ljeta sastavio dijalog izmed jednoga žurnalista i gradišćanskohrvatskih hižnikov u kom razumljivo razlaže problematiku književnoga jezika:

„Onda bi moral vsaki tajedan ne jedne, nego 60 novin napisat, to je ravno toliko, koliko hrvatskih sel je u Gradišću. Ar vsagdir ča-to drugačije govoru.“ (HN 1937/22:2, cit. po Kuzmiću 1985:46)

Nadalje je Horvat u ljetu 1940. objavio seriju „Jezikoslovne crtice“ u koj u 11 članki nudja pregled o gradišćanskohrvatskoj dijalektologiji. Očividno je

Horvat kanio podučavati narod o vlašćem jeziku da bi ga mogao pripremiti na buduću pravopisnu normu jer je, uz druge, bio mišljenja da je početkom 20-ih ljet za jezičnu akademiju bilo još pre rano (usp. Kuzmić 1985:45).

Značenje Hrvatskih novin za jezik gradišćanskih Hrvatov izmed 1910. i 1942. ljeta leži pred svim u predlogu za privremenu pismenu normu i u razjašnjenju dijalektalne podjele gradišćanskohrvatskoga jezika, problematiki jednakoga književnoga jezika i diskusiji zadnjega. Preuzimanje hrvatskoga, novoštokavskoga književnoga jezika se nikada nije aktivno objavilo ili forsiralo, iako se, pred svim na području leksike, more izviditi djelomično približavanje.

Jezične tendencije u razvitku Hrvatskih novin od 1947. ljeta

Vrime po Drugom svitskom boju predstavlja putovanje u razvitku književnoga jezika (Kuzmić 1985:46). Cilj putovanja je postepeno približavanje hrvatskomu standardnomu jeziku (Weilguni 1984:170). Jur u drugom izdanju „Našega Tajednika“ se ova problematika direktno tematizira:

„Predugo smo bili odvojeni od jezičnoga središća, nikakove ili vrlo nemarne su bile veze s domovinom naših praociv i tako nismo mogli pojt u razvitku jezika istim korakom. [...] Znamo još i već, da naime moramo ta nedostatak u razvitku jezika opet izjednačit, da budemo na istoj visini kako su vsi drugi Hrvati. Moramo dojt vrimenom tako daleko, da bude ‚naš‘ jezik zaista naš jezik, to je jezik vsih Hrvatov.“ (NT 1947/2:1)

Jezičnomu napretku toga vrimena se suprotstavlja gradišćanskohrvatski narod i u različni pismi izražava nezadovoljstvo s jezikom novin. Pišu da je jezik nerazumljiv i ga stavljaju na nižu vridnost jer ga imenuju „hrvačanskim“, ruskim, srpskim ili slovačkim (Kuzmić 1985:47). Ov dezinteresirani stav i manjkanje jezične samosvisti brzo kočiu približavanje prema hrvatskoj standardnoj varijanti i zbog toga mobilizacija za uspjeh ove tematike ostaje u malom krugu intelektualcev.

Diskusija o gradišćanskohrvatskom književnom jeziku se početo od 60-ih ljet prenosi u časopis Hrvatskoga akademskoga kluba „Glas“. Ipak ne dolazi do realizacije preuzimanja hrvatskoga standardnoga jezika, ča pred svim leži na nedostatki u gradišćanskohrvatskom školskom sistemu (uopće manjkanje hrvatske gimnazije u Gradišću) i podsvisnoj opoziciji naroda (Weilguni 1984:170d).

Od 1970-ih ljet počinje minjanje stava književno-jezične politike: novi cilj je vlašća, normirana i autonomna varijanta gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika. Standardizacija pismene norme je pred svim bio politički kompromis, pri kom bi sve faktore i kritike valjalo zeti iz jezika (komunistički jezik, jugoslavenski jezik), a tim prekinuti svaku vezu s hrvatskim standardnim jezikom (Benčić: intervju).

Jezična tendencija u Hrvatski novina najkašnje 1982. ljeta oficijelno minja svoj smir, ča se more izviditi kroz publikaciju prvoga sveska gradišćanskohrvatskoga rječnika, ali pred svim kroz minjanje podnaslova od hrvatske standardne varijante u gradišćanskohrvatsku.

Ipak su se još objavljivali članci pisani na novoštokavskoj varijanti. Ovi su dobili popratni naslov: „ov članak pišen je na književnom hrvatskom jeziku“ (HN 1984/19:8).

Padom željeznoga zastora nalazimo pitanje da li će gradišćanskohrvatski književni jezik biti korišćen i u Madjarskoj kroz ča se ova tematika ponovo probija. HN preporučavaju preuzimanje gradišćanskohrvatske varijante u madjarski škola kao i mogući uticaj hrvatskoga podučavanja u Slovačkoj (usp. HN 1990/5:1, HN 1990/25:9).

1992. ljeta problematika književnoga jezika svoj konac nalazi Tyranovom jasnom izjavom o jezičnom smiru:

„Mi ćemo i nadalje ostati na nivou gradišćanskohrvatskoga standarda, kako nam ga prepisuje jezična i rječnička norma, iako nam je letvica na zgora otvorena. Kada tada ćemo se i služiti seoskoga idioma, ako je to stilsko sredstvo. Ali ubuduće ćemo isto pokušavati, da čim već naših štiteljev sprijateljimo i s južnim hrvatskim jezikom. [...] HRVATSKE NOVINE ćedu ubuduće koristiti mogućnost, da informiraju i o hrvatskom iseljeničtvu u Austriji a pred svim u Beču. [...] Ujedno će to i biti dobra prilika, da se naši dosadašnji štitelji, gradišćanski Hrvati u Austriji, Madjarskoj i Slovačkoj, sprijatelju s tim standardom, jer neće biti na škodu nijednomu ako se najprvo pasivno a pak i aktivno zna služiti južnim književnim standardom. Našim Južnogradišćancem će to vjerojatno laglje pasti. [...]“ (HN 1992/51-52:2)

Značenje HRVATSKIH NOVIN za kulturu gradišćanskih Hrvatov

HRVATSKE NOVINE su od 1910. do 1942. ljeta ispunile važnu kulturnu funkciju: širile su definiciju i mjere za dizanje važnosti gradišćanskohrvatske kulture. Kulturne mjere Hrvatskih novin su uticale na štitelje i gradišćanskohrvatsko društvo kroz ča se je podignulo kulturno i narodno djelovanje.

Značenje HRVATSKIH NOVIN za kulturu gradišćanskih Hrvatov od 1947. ljeta

Po Drugom svitskom boju je narodna kultura gradišćanskih Hrvatov doživila veliki polet ča se zrcali i u izvješćaji Hrvatskih novin toga vrimenta. Ova tendencija se kontuirano dalje nastavlja; ona 1970-ih ljeti dolazi do

vrhunca i od tada ne gubi na značenju. Polet pred svim svidoču brojni i detaljni članci o hrvatski kazališni predstava i djelovanju tamburaških društava kot i publikacije kulturnih temova još i na naslovnoj strani, ča se do ovoga razdoblja još nije dogodilo.

Od 1960. ljeta kulturnom području priključuju se dvi daljnje folklorne komponente: narodni tanac i čuvanje narodnih običajeva. Odgovorni faktor za ov razvitak nisu samo HRVATSKE NOVINE, nego 1971. ljeta osnivanje folklornoga ansambla gradišćanskih Hrvatova „Kolo Slavuj“. Kroz djelovanje ansambla su se u cijelom Gradišću osnovala mnogobrojne hrvatske plesачke grupe s kima se je podigla kulturna scena. Značenje Hrvatskih novina je pri tom samo još sekundarno: one u izvješćaji i slika dokumentiraju djelovanja folklornih grupa, kade ipak moremo najti dablje značenje Hrvatskih novina stavljaju mjere za pošivanje gradišćanskohrvatskoga folklora i kulture i je širu, bar med štitelji HN.

Početakom 1970-ih ljeta se najde dodatno kulturno težišće u HN: suvrmena muzička kultura je našla priključak novinama, pred svim zbog osnivanja rok-grupe „The Brew“ – kašnje „Bruji“ i gradišćanskohrvatskoga festivala „Dan mladine“.

„Uz igrokaze amaterskih kazališnih grupa je sviranje tambure i jačenje hrvatskih jačak čudakrat jedini vidljivi izraz domaće, gradišćanskohrvatske kulture. Neki ćedu argumentirati: nimški Gradišćanci toga nimaju! Ali povijest naroda nam kaže, da uz tzv. nimšku kulturu narod mora imati i „visoku kulturu“; pred svim onda ako dođu u kontakt, u dodir različne kulture, različni jezici, druge ideologije i drugo gledanje na svijet. [...] Ali moramo i priznati, da teško moremo konkurirati s većinskom visokom kulturom – bilo to austrijskom (nimškom), mađarskom, slovačkom ili češkom. Imamo prednost, da moremo takorekuć importirati „visoku hrvatsku kulturu“ npr. iz Zagreba. No, to će uvijek biti i geografski problem. Zato moramo razviti našu vlašću „visoku kulturu“. (HN 1992/46:2)

Razvitak visoke kulture, kako ju Tyran opisuje, se do danas još nije ugodao niti tako izgleda, da će biti u dogledno vreme. Sadašnje značenje HN za gradišćanskohrvatsku kulturnu scenu tim gubi na vridnosti, pokidob se izvješćivanje od sredine 1980-ih ljeta koncentrira skoro isključivo na dokumentiranje kulturnih aktivnosti. Ova tendencija se more opravdati samo kroz činjenicu da folklor kao glavni zastupnik kulture broji uz jezik med najvažnije faktore za opstanak gradišćanskohrvatskoga ča su HN spoznale, djelomično razvile, forsirale i ča ćedu i nadalje forsirati.